

Geef ze de ruimte!

Onderzoek naar succes- en faalfactoren van burgerinitiatieven in Gelderland

Marja Jager-Vreugdenhil
Centrum voor Samenlevingsvraagstukken

Geef ze de ruimte!

Onderzoek naar succes- en faalfactoren van burgerinitiatieven in Gelderland

Dr. Ir. M. Jager-Vreugdenhil

Februari 2014

Geef ze de ruimte!

Onderzoek naar succes- en faalfactoren van burgerinitiatieven in Gelderland

In opdracht van Provincie Gelderland

Uitgevoerd door Dr. Ir. M. Jager-Vreugdenhil, onderzoeker bij het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken, in samenwerking met Pauline Saltet en Myriam van Zetten (Provincie Gelderland) en Anja Ahmić (Lysias Advies)

Februari 2014

Lay-out: Joukje Faber- Zijlstra

Foto omslag: Arjan de Graaf, ADG fotografie (www.adgfotografie.nl)

ISBN: 9 789075 545586

Centrum voor Samenlevingsvraagstukken

Postbus 10030

8000 GA ZWOLLE

038 - 425 55 42

Alle rechten voorbehouden

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/ of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande toestemming van de auteurs.

Inhoud

WOORD VOORAF.....	7
SAMENVATTING	9
HOOFDSTUK 1 BURGERINITIATIEVEN, BOUWSTENEN VAN DE PARTICIPATIESAMENLEVING	11
1.1 AANLEIDING VOOR HET ONDERZOEK	11
1.2 BURGERINITIATIEVEN ALS SLEUTEL IN DE PARTICIPATIESAMENLEVING.....	11
1.3 UITDAGENDE CONTEXT VRAAGT OM PARTICIPEREND ONDERZOEK DOOR PROVINCIE ZELF	11
1.4 VRAAGSTELLING	12
1.5 LEESWIJZER	12
HOOFDSTUK 2 OPERATIONALISERING EN ONDERZOEKSOPZET	13
2.1 OVER BURGERINITIATIEVEN, BURGER-PARTICIPATIE EN OVERHEIDSPARTICIPATIE	13
2.2 ONDERZOEKSOPZET EN VERANTWOORDING	13
HOOFDSTUK 3 OPBRENGST VAN DE ENQUÊTE EN FOCUSGROEPEN	15
3.1 RESPONS EN OVERZICHT INITIATIEVEN	15
3.2 DE BELANGRIJKSTE SUCCESFACTOREN VOLGENS DE RESPONDENTEN	16
3.3 DE BELANGRIJKSTE FAALFACTOREN VOLGENS DE INITIATIEFNEMERS.....	19
3.4 DE ROL VAN DE GEMEENTE	20
3.5 BOODSCHAP VAN INITIATIEFNEMERS AAN GEMEENTEN EN PROVINCIE	23
HOOFDSTUK 4 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	25
LITERATUUR	29
BIJLAGE 1 VRAGEN INTERNETENQUÊTE.....	31
BIJLAGE 2 PROGRAMMA FOCUSGROEPEN	33
BIJLAGE 3 OVERZICHT BURGERINITIATIEVEN.....	35
INITIATIEVEN VOOR ‘ALTERNATIEVE ECONOMIE’	35
<i>Groene Sociale Versmarkt.</i>	35
<i>Oogst</i>	35
<i>De Helling</i>	36
<i>Verbinden producent-consument</i>	36
<i>Supermarkt Almen</i>	36
<i>Coöperatie Atelier3D – Duurzaam Denken en Doen</i>	37

INITIATIEVEN GERICHT OP JEUGD EN JONG VOLWASSENEN	37
<i>Stichting Rhienderen Centrum</i>	37
<i>“Ben je een man of een muis?”</i>	38
<i>Jongerencoaches</i>	38
<i>Wandelwagensoos</i>	38
<i>Mont Ventoux on Wheels</i>	39
INITIATIEVEN GERICHT OP ZORG EN MANTELZORGERS	40
<i>Inloophuis kankerpatiënten en hun familie</i>	40
<i>Inloophuis Doetinchem</i>	40
<i>Odensehuis Gelderse Valei</i>	41
<i>Stichting NAH</i>	41
INITIATIEVEN GERICHT OP VERBINDING (TUSSEN JONG EN OUD, TUSSEN MENSEN MET EN ZONDER BEPERKING, ‘IMPORT’-AUTOCHTOON) ...	41
<i>Graag Gedaan</i>	41
<i>Handi-internetcafé Heerde</i>	42
<i>E-mail Berichtendienst Almen</i>	43
<i>Portretten Voorst</i>	43
<i>Buurtrestaurantje Voorst</i>	43
INITIATIEVEN GERICHT OP BEHEER (DORPS)VOORZIENINGEN.....	44
<i>Stichting Speeltuinen Zoelen De Speelgaard</i>	44
<i>Sportclustering Almen</i>	44
<i>Uitbreiding en aanpassing terrein zwembad Almen</i>	44
<i>Speelterrein Almen</i>	45
<i>Wilhemina Wereld</i>	45
OVERIGE INITIATIEVEN (OVERSTIJGEND EN/OF VALT IN MEERDERE CATEGORIEËN)	45
<i>AdviesBrigade Arnhem</i>	45
<i>Versterken leefbaarheid Appeltern</i>	46

Woord vooraf

In zijn eerste troonrede schetst Koning Willem Alexander de contouren van Nederland als een ‘participatiesamenleving’: een land waarin zelfbewuste burgers samen bouwen aan een sterke samenleving, met een compacte en krachtige overheid die daar optimaal de ruimte voor geeft. Dat betekent dat er een belangrijke rol ligt voor burgerinitiatieven: initiatieven die burgers zelf nemen om iets tot stand te brengen ten behoeve van de samenleving. Die initiatiefrijke burgers zijn er zeker: mensen die zich betrokken voelen en graag hun steentje bijdragen.

Dit rapport gaat over de factoren die dergelijke initiatieven helpen of juist tegenhouden. De onderzoeken van het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken gaan enerzijds over wat beroepskrachten en professionele organisaties doen om mensen in de samenleving te ondersteunen in hun participatie. Anderzijds gaan ze over de mogelijkheden van sociale verbanden om samen een zorgzame samenleving te vormen. Dit rapport gaat op het eerste gezicht dus vooral over de tweede categorie onderzoeken: wat ontstaat er spontaan en informeel vanuit de samenleving zelf? Maar een

nadere kennismaking met de initiatieven die in dit onderzoek aan bod komen, laat zien dat het misschien ook wel gaat om nieuwe typen beroepskrachten en organisaties. Een burgerinitiatief kan klein en informeel zijn en blijven, maar kan ook het begin zijn van een nieuwe zorgorganisatie, vrijwilligersorganisatie of publieke dienst. Elk van de initiatieven springt in op een maatschappelijk probleem waar nog geen oplossing voor is gevonden.

Het zijn kiemen van sociale innovatie. Geef ze de ruimte, juist in deze tijd, waarin zoveel in de verhoudingen tussen overheden, instellingen, burgers en hun sociale verbanden opnieuw worden uitgevonden. Gedeputeerde Jan Jacob van Dijk gaf op de manifestatie ‘Sociaal Profiel’ op 22 november 2013 aan, dat Gelderland daarin een heel eigen stijl wil kiezen. We hopen dat dit rapport daaraan bijdraagt!

Dr. Ir. M. (Marja) Jager-Vreugdenhil
Zwolle, februari 2014

Samenvatting

Provincie Gelderland heeft opdracht gegeven voor dit onderzoek met als hoofdvraag: **Welke ondersteuning kunnen gemeenten in de provincie Gelderland geven ten behoeve van het welslagen van burgerinitiatieven op het terrein van zorg, welzijn en leefbaarheid?**

Als deelvragen zijn gehanteerd:

1. Welke concrete initiatieven zijn er te vinden in de provincie op het terrein van zorg en welzijn?
2. Wat zijn volgens de initiatiefnemers de belangrijkste succes- en faalfactoren van hun initiatieven?
3. Wat hebben de initiatiefnemers nodig van gemeenten om hun initiatief succesvol te maken of te houden?

Dit onderzoek is uitgevoerd als participatief onderzoek, waarbij de opdrachtgever zelf belangrijke onderdelen van het onderzoek (dataverzameling, contact met respondenten, voeren van verdiepende gesprekken in focusgroepen) zelf uitvoerde. Ze werden daarin begeleid door een onderzoeker van het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken, die ook de verzamelde gegevens analyseerde en deze rapportage schreef.

Het onderzoek is uitgevoerd door middel van een internet-enquête uitgezet onder eerst daartoe actief opgespoorde eigenaren van 31 burgerinitiatieven. Vervolgens zijn op basis van de resultaten van dit onderzoek twee focusgroepen georganiseerd waarin de tussentijdse resultaten en een aantal daaruit voortkomende specifieke vragen meer in de diepte werden besproken met zestien initiatiefnemers.

De belangrijkste factor voor het slagen dan wel falen van een burgerinitiatief is het enthousiasme, het doorzettings-

vermogen en de gerichte focus van initiatiefnemers zelf. Van de gemeente hebben zij vooral een duidelijk aanspreekpunt nodig en duidelijkheid over de koers van het beleid, met name hoe de transities in het sociale domein concreet zullen worden vormgegeven. Aanbevolen wordt dat gemeenten heldere criteria hanteren om burgerinitiatieven al dan niet financieel te ondersteunen, en dat ook burgerinitiatieven zelf goed nagaan in hoeverre zij een betaald professioneel kader nodig hebben. Daarvoor wordt onderscheid gemaakt tussen organisaties gericht op *campaigning*, op *mutual support* en op *service delivery*, waarbij alleen organisaties gericht op het leveren van diensten een beroep kunnen doen op collectieve middelen, afhankelijk van de aard van de geleverde dienst, met voorrang voor 'noden' boven 'wensen'.

Daarbij is een belangrijke kanttekening dat burgerinitiatieven niet alleen met geld geholpen worden, maar bijvoorbeeld ook met het helpen leggen van de juiste verbindingen.

Het belangrijkste in de bejegening van burgerinitiatieven is de grondhouding, dat een initiatief van een burger geen sabotage van gemeentelijk beleid beoogt, maar bijna altijd een zaak betreft die van groot maatschappelijk belang is. Initiatieven ontstaan daar waar ondernemende en betrokken burgers noodzaak en kansen tot vernieuwing zien. Ze dienen daarom altijd serieus genomen te worden ten behoeve van de innovatie van beleid.

Samenvattend zijn de belangrijkste aanbevelingen voor burgerinitiatieven zelf:

1. Werk altijd vanuit je eigen intrinsieke motivatie en die van bij je initiatief betrokken vrijwilligers;
2. Kies een organisatievorm die past bij het doel van het initiatief: *campaigning*, *service delivery* of *mutual interest*;
3. Kies bewust welk type organisatie je – op termijn – wilt worden of kies er bewust voor om een onduidelijk type organisatie te blijven, maar aanvaard dan ook de consequentie dat je in een grijs gebied blijft.

Voor gemeenten zijn de belangrijkste aanbevelingen:

1. Bied een duidelijk aanspreekpunt voor burgers met nieuwe ideeën;
2. Zie burgerinitiatieven niet als saboteurs van beleid, maar als innovatoren die een rol kunnen spelen in nieuwe beleidsontwikkeling;
3. Stel heldere kaders op voor welk soort activiteiten wel en voor welk soort activiteiten geen geld beschikbaar is: bijvoorbeeld alleen voor initiatieven gericht op *service delivery*, waarbij verder als criterium het onderscheid tussen ‘noden’ en ‘wensen’ gehanteerd kan worden;
4. Wees niet te veeleisend richting kleine burgerinitiatieven, maar houd voor hen een klein budget gereserveerd.

Hoofdstuk 1 Burgerinitiatieven, bouwstenen van de participatiesamenleving

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

Provincie Gelderland heeft aan het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken (CvSv) de vraag voorgelegd om te onderzoeken welke factoren een burgerinitiatief tot een succes maken. De Provincie vraagt dit in het kader van haar programma Sociaal Profiel, dat als doel heeft dat “overheid, ondernemers, maatschappelijke organisaties en burgers beter samenwerken om de eigen regie en de persoonlijke verantwoordelijkheid van mensen in hun sociale omgeving te versterken” (Provincie Gelderland, 2011). Eén van de vijf thema’s in dit programma is ‘Actief burgerschap’, met als speerpunten:

- “de nieuwe professionaliteit van organisaties, een participerende overheid en de eigen verantwoordelijkheid van burgers;
- kennis- en ervaringsontwikkeling en -verspreiding over hoe ruimte te bieden aan burgerinitiatieven ;
- de nieuwe relatie professional/ zorgvrijwilliger;
- een betere positie van de mantelzorger/ vrijwilliger.”

Dit onderzoek is gericht op de eerste twee speerpunten; in de resultaten en de conclusies komen echter ook het derde en vierde speerpunt sterk naar voren in de verhalen van de respondenten.

1.2 Burgerinitiatieven als sleutel in de participatiesamenleving

Dat de Provincie Gelderland inzet op het ondersteunen van burgerinitiatieven heeft alles te maken met de transitie in het sociale domein. Van burgers wordt steeds meer verwacht in de ‘participatiesamenleving’. Gemeenten hebben een enorme opgave aan de drie decentralisaties als gevolg van de nieuwe Wmo, de transitie van de Jeugdzorgwet en de Wet participatiebudget. Belangrijk onderdeel van deze decentralisaties is de verwachting dat er veel meer aan het initiatief van burgers wordt overgelaten. In consultatiegesprekken bij gemeenten heeft de Provincie de vraag gekre-

gen of zij een stimulerende rol kan spelen in het samenspel tussen burger, overheid en zorg- en welzijnsaanbieders. De Provincie wil dit onderzoek gebruiken om te leren van de huidige koplopers, de burgers met aansprekende en vernieuwende initiatieven, om zo gemeenten te kunnen adviseren over adequate ondersteuning van burgerinitiatieven.

1.3 Uitdagende context vraagt om participierend onderzoek door Provincie zelf

Dit onderzoek draagt als onderdeel van het programma Sociaal Profiel bij aan de realisatie van het coalitieakkoord ‘Uitdagend Gelderland’. Deze titel zegt veel. De transitie in het sociale domein vormen niet alleen een uitdaging voor burgers en organisaties in Gelderland, maar niet in de laatste plaats ook voor ambtenaren en bestuurders. De manier waarop dit onderzoek is uitgevoerd past daar goed bij: Twee medewerkers van de Provincie, Pauline Saltet en Miryam van Zetten, hebben belangrijke onderdelen van het onderzoek zelf uitgevoerd. Dit is niet alleen een keuze vanuit het oogpunt van kostenbesparing. Het grote voordeel is dat de Provincie zelf de contacten met de respondenten, te weten burgers met een initiatief, heeft gelegd en onderhouden, en dat ze daarmee veel intensiever in aanraking zijn gekomen met niet alleen de ondersteuningsvragen, maar ook het grote enthousiasme en de bevoegdheid van de initiatiefnemers.

Het onderzoek is verrijkt door de participatie van Anja Ahmić, studente aan de Universiteit Utrecht en adviseur bij Lysias Advies. In het kader van haar afstudeeronderzoek onderzocht zij, in dezelfde tijd dat CvSv en Provincie hun onderzoek deden, drie concrete burgerinitiatieven door middel van casusonderzoek. Over de keuze van deze initiatieven en de gebruikte theoretische kaders overlegde zij met CvSv en Provincie, zodat de opbrengst van haar studie optimaal benut kon worden voor dit onderzoek. Concreet is voor dit onderzoek gebruik gemaakt van haar literatuurstudie naar het begrip ‘burgerinitiatief’ en bij de formulering van de aanbevelingen. Van de drie onderzochte casus is een afzonderlijke rapportage beschikbaar (Ahmić, 2013).

1.4 Vraagstelling

De hoofdvraag voor dit onderzoek luidt: **Welke ondersteuning kunnen gemeenten in de provincie Gelderland geven ten behoeve van het welslagen van burgerinitiatieven op het terrein van zorg, welzijn en leefbaarheid?**

Als deelvragen zijn gehanteerd:

1. Welke concrete initiatieven zijn er te vinden in de provincie op het terrein van zorg en welzijn?
2. Wat zijn volgens de initiatiefnemers de belangrijkste succes- en faalfactoren van hun initiatieven?
3. Wat hebben de initiatiefnemers nodig van gemeenten om hun initiatief succesvol te maken of te houden?

1.5 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk wordt eerst beknopt beschreven hoe dit onderzoek is opgezet. In hoofdstuk 3 worden de resultaten beschreven van het onderzoek door het CvSv en

de medewerkers van de Provincie onder ruim dertig Gelderse burgerinitiatieven. In hoofdstuk 4 worden de conclusies en aanbevelingen geformuleerd.

Hoofdstuk 2 Operationalisering en onderzoekopzet

De hoofdvraag voor dit onderzoek luidt: **Welke ondersteuning kunnen gemeenten in de provincie Gelderland geven ten behoeve van het welslagen van burgerinitiatieven op het terrein van zorg en welzijn?**

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe het onderzoek is opgezet om een antwoord te geven op deze vraag. Hiervoor wordt eerst kort ingegaan op de vraag wat een burgerinitiatief is en waarom in dit onderzoek is gekozen voor een afbakening tot het terrein van zorg, welzijn en leefbaarheid. Vervolgens wordt de onderzoekopzet beschreven en verantwoord.

2.1 Over burgerinitiatieven, burger-participatie en overheidsparticipatie

Het woord ‘burgerinitiatief’ of ‘bewonersinitiatief’ kan in de praktijk op heel veel typen activiteiten slaan: een buurtwinkel, een portrettenboek, een moeder die andere moeders adviseert over de opvoeding, een inloophuis. Wat deze verschijnselen onder één noemer brengt is het gegeven dat niet de overheid of de markt het initiatief neemt voor deze activiteiten, maar ‘gewoon’ een burger of een collectief van burgers. En dat niet voor eigen gewin, maar vanuit het bewustzijn dát men burger is en iets in de samenleving kan betekenen.

Het woord ‘burgerinitiatief’ kan ook een specifieke politieke betekenis hebben, namelijk een door burgers ingediend wetsvoorstel; deze betekenis wordt hier *niet* bedoeld. In dit onderzoek gaat het om het algemene verschijnsel: initiatieven van bewoners die zelf verantwoordelijkheid nemen voor zaken die zij belangrijk vinden in de samenleving, vanuit een bereidheid om zich in te zetten voor het algemeen belang (WRR, 2012; Ahmić, 2013).

De actualiteit geeft een eigen kleur aan het begrip ‘burgerinitiatief’. Voor het welslagen van de transities in het sociale domein is het niet langer voldoende dat overheden burgers vragen te participeren in de uitvoering van hun beleid. Er is

veel radicaler nodig dat mensen ruimte hebben om hun eigen initiatieven te ontplooiën zonder dat de overheid daar bij voorbaat beleid op ontwikkelt. Het zal veel meer zaak zijn dat overheden adequaat weten aan te sluiten bij de dynamiek van de sociale verbanden in de samenleving en bij de initiatieven die ze uit eigen beweging en vanuit hun eigen intrinsieke motivatie ondernemen (Jager-Vreugdenhil, 2012). Dat betekent veel eerder overheidsparticipatie in bewonersinitiatieven, dan burgerparticipatie in beleid (Raad voor het Openbaar Bestuur, 2012).

Voor dit onderzoek is de afbakening gekozen dat het moet gaan om **initiatieven op het terrein van zorg en welzijn**. Hiermee vallen met name burgerinitiatieven rond duurzaamheid af. Van deze initiatieven valt veel te leren over de verhoudingen tussen overheden, marktpartijen, particulieren en collectieven (wel beschreven in Ahmić 2013); maar de initiatieven op het terrein van zorg, welzijn en leefbaarheid laten toch een eigen dynamiek zien. Ze vinden namelijk plaats op een terrein waar een specifiek type marktpartijen actief is, namelijk de zorg- en welzijnsorganisaties. Bovendien hebben ze allemaal te maken met de specifieke vraagstukken die ontstaan door de transities in het sociale domein, bijvoorbeeld over de nieuwe verhoudingen tussen professionals, mantelzorgers en vrijwilligers.

2.2 Onderzoekopzet en verantwoording

Voor een antwoord op de eerste deelvraag - welke concrete initiatieven zijn er in de provincie op het terrein van zorg, welzijn en leefbaarheid te vinden – zijn door de programmamedewerkers van Provincie Gelderland diverse zoekacties uitgezet. In de eerste plaats werd nagegaan welke initiatieven al bekend waren, bijvoorbeeld doordat de initiatiefnemers een subsidieaanvraag hadden gedaan bij de Provincie. In de tweede plaats werd gebruik gemaakt van onderzoek op internet, waarbij al snel een eerste leerervaring werd opgedaan door de programmamedewerkers: burgerinitiatieven zijn niet te vinden door te googelen op ‘burgerinitiatief’. Zo presenteren zij zich in elk geval in de regel niet.

Via andere wegen zijn toch diverse initiatieven opgespoord, bijvoorbeeld door oproepen te plaatsen in relevante LinkedIn-groepen en andere internetfora. De bestaande contacten met gemeenten en al geplande bijeenkomsten in de provincie werden benut om verder ook *in real life* oproepen te doen aan burgerinitiatieven om zich bekend te maken. De programmamedewerkers hebben voor deze fase meer tijd genomen dan oorspronkelijk gepland, omdat het vinden van burgerinitiatieven in de praktijk vooral betekende dat geïnvesteerd moest worden in het huidige netwerk en in nieuwe netwerken om de initiatieven op te sporen.

De opgespoorde initiatiefnemers werd vervolgens gevraagd een internetenquête in te vullen met tien vragen (zie bijlage 1) over de succes- en faalfactoren van hun initiatieven, en over de manieren waarop ze nu al contact hadden met gemeenten. De initiatiefnemers werden daarna ook uitgenodigd om in één van de twee georganiseerde focusgroepen door te praten over de resultaten van de enquête. De enquête is gebruikt om van alle initiatieven een antwoord te krijgen op een aantal gesloten vragen, zodat er een indicatie kon worden verkregen van een aantal kwantitatieve indicatoren, bijvoorbeeld hoe vaak het voorkomt dat een initiatiefnemer de gemeente benadert en hoe vaak het voorkomt dat de reactie van de gemeente daadwerkelijk helpend is geweest. Daarnaast is een aantal open vragen voorgelegd, bijvoorbeeld om de antwoorden op eerdere enquêtevragen toe te lichten, maar ook om zo breed mogelijk te verkennen welke factoren volgens de initiatiefnemers zelf het succes van hun initiatief bepalen. In de focusgroepen werden diverse onderwerpen gericht verder uitgediept. De focusgroepen werden met opzet op verschillende dagdelen gepland, zodat het tijdstip geen belemmering hoefde te vormen voor de deelnemers en er bijvoorbeeld geen selectie plaatsvond van initiatieven van mensen die overdag wel of

juist geen tijd hebben voor hun initiatief (denk aan gepensioneerden, mensen met een initiatief naast een betaalde baan, initiatieven van ouders van jonge kinderen etc.).

Een beperking van het onderzoek is dat er geen adreslijst of database bestaat van alle burgerinitiatieven in Gelderland. Het is dus in technische termen niet mogelijk om een steekproef te trekken uit een bekende populatie. Wel is in de zoektocht naar initiatieven gestreefd naar een goede diversiteit van deelnemende initiatieven, zowel wat type initiatief betreft, als wat betreft regionale spreiding en verdeling over stedelijke en dorpsinitiatieven. Toch bleek in de praktijk een bepaalde selectie op te treden, mede door de gekozen werkwijze om juist de Provincie zelf de initiatieven op te laten sporen. Ze maakten daarvoor gebruik van hun eigen netwerk en de hun bekende middelen en van het bestand van mensen die zich al bij hen bekend gemaakt hadden als 'burgerinitiatief'. De uitkomsten van de enquête en focusgroep kunnen daarvoor wel als representatief worden beschouwd voor burgerinitiatieven van burgers met goede netwerkcapaciteiten die al enige aansluiting hebben bij overheden, en zeggen minder over die initiatieven die 'onder de radar blijven' van het netwerk van Provincie en gemeenten. In dit onderzoek zijn door het speurwerk van de programmamedewerkers wel enkele initiatieven gevonden die niet eerder bekend waren bij gemeenten of Provincie, en hun input in de focusgroep is zeer bruikbaar geweest om een indicatie te krijgen van de aard van andere initiatieven die 'onder de radar blijven'; dit zijn echter te weinig diverse initiatieven om te stellen dat het voor dergelijke initiatieven representatief is. Representatief onderzoek naar dergelijke initiatieven vraagt om andere onderzoeksinstrumenten (door surveyonderzoek, of juist door meer onorthodox onderzoek van meer *outreaching* karakter en via informele netwerken) om hen op te sporen.

Hoofdstuk 3 Opbrengst van de enquête en focusgroepen

In dit hoofdstuk wordt de opbrengst van de enquête en de focusgroepen samengevat. In de eerste paragraaf wordt de respons beschreven, waarmee ook een antwoord wordt gegeven op de eerste deelvraag welke concrete initiatieven er te vinden zijn in Gelderland. In paragraaf 3.2 en 3.3 worden de resultaten van de enquête en de focusgroepen beschreven die een antwoord bieden op de tweede deelvraag, wat volgens de initiatiefnemers de belangrijkste succes- en faalfactoren van hun initiatieven zijn.

In paragraaf 3.4 en 3.5 worden de resultaten samengevat die een antwoord geven op de derde deelvraag, wat de initiatiefnemers van gemeenten nodig hebben om hun initiatief succesvol te maken of te houden.

3.1 Respons en overzicht initiatieven

De internetenquête is ingevuld door 27 personen, waarvan enkele de enquête invulden voor meerdere initiatieven. Het aantal initiatieven dat beschreven werd in de enquête is 30.

Aan de focusgroepen op 10 en 31 oktober 2013 namen deel:

Initiatief	Plaats
Mont Ventoux on wheels	Elburg
Inloophuis voor kankerpatiënten	Doetinchem
Doederij 'De Zwaluw', dagbesteding en versterken leefbaarheid	Appeltern
Odense huis	Wageningen
Ben je een Man of een Muis (voor hangjongeren)	Arnhem
Stichting Wandelwagensoos	Arnhem
Stichting Jonge (Alleenstaande) Moeders (JAM) (2 personen)	Arnhem
Initiatiefnemer van diverse dorpsinitiatieven (portrettenboekje, email berichtendienst, buurtrestaurant)	Voorst
Streeklokaal	Halle
De Plu (2 personen), initiatieven Graag Gedaan, Handi internetcafé, Eigen kracht carrousel voor mantelzorgers, Recht de rug	Heerde
Advies Brigade (2 personen)	Arnhem
Wijkwerkpalet	Arnhem
Jongerencoach	Harderwijk

De Stichting Jonge (Alleenstaande) Moeders (JAM) had op het moment van analyse van de enquête deze nog niet ingevuld en is daarom niet opgenomen in het overzicht achterin, maar hun ervaringen zijn wel gedeeld in de focusgroep van 10 oktober.

Van diverse initiatieven uit Heerde is er maar één beschreven in de enquête en opgenomen in het overzicht in de bijlage, maar in de focusgroep bleek de initiatiefneemster meerdere initiatieven 'mee te nemen'.

De initiatieven kunnen worden ingedeeld op basis van het doel dat centraal staat in het initiatief.

- A. 'Alternatieve economie', initiatieven die voorzien in een behoefte waar de huidige markt niet in voorziet en die daarvoor als het ware een eigen markt opzetten. Voorbeelden zijn de Helling, waar bewoners met en zonder indicatie samen werken aan maatschappelijke projecten voor non-profitinstellingen; een supermarkt in Almen; en de Groene Sociale Versmarkt die voorbereid wordt in de regio Arnhem/Nijmegen, een coöperatie van boeren en consumenten gericht op armoedebestrijding via betaalbaar en gezond voedsel voor mensen met een laag inkomen.
- B. Initiatieven gericht op de ontwikkeling van jongeren en kinderen of op ondersteuning van hun opvoeders. Voorbeelden zijn Jongerencoaches, 40-plussers die vrijwillig jongeren in probleemsituaties begeleiden; en de stichting JAM opgericht door alleenstaande moeders die andere moeders helpen bij alle dagelijkse en opvoedingsproblemen die ze tegenkomen.
- C. Initiatieven gericht op zorg en mantelzorg. Voorbeelden zijn een inloophuis voor kankerpatiënten en hun familieleden; en het Odensehuis voor mensen met beginnende dementie en hun naasten.
- D. Initiatieven gericht op verbinding (van jong en oud, van met en zonder beperking, van oude en nieuwe bewoners). Voorbeelden zijn het Handi internetcafé in Heerde; en de projecten 'Oud leert jong' en 'Jong leert oud' in Teuge.
- E. Initiatieven gericht op de instandhouding van dorps- of buurtvoorzieningen. Voorbeelden zijn de Stichting Speeltuinen in Zoelen, en de realisatie van een speelterrein achter een basisschool in Almen.
- F. Twee initiatieven pasten niet in deze indeling: de Adviesbrigade in Arnhem, bestaande uit burgers die burgerinitiatieven ondersteunen, en het project Versterken leefbaarheid Appeltern, die in de categorieën A, C en D valt.

Een volledige beschrijving van de initiatieven waarvoor de enquête is ingevuld, is opgenomen in de bijlage.

3.2 De belangrijkste succesfactoren volgens de respondenten

In de internetenquête is op twee manieren gevraagd wat volgens de initiatiefnemers een succesfactor is. In de eerste plaats is de open vraag gesteld aan initiatiefnemers: "Wat zijn volgens u factoren die u helpen om uw initiatief te laten slagen?" De antwoorden zijn zeer divers. Dit heeft er ongetwijfeld mee te maken dat de initiatieven zelf ook zeer uiteenlopend van karakter zijn en zich in verschillende fasen bevinden (net gestart, nog in voorbereiding, al een tijd bezig).

Toch wordt een aantal antwoorden wel veel vaker gegeven. Factoren die minimaal vijf keer zijn benoemd, zijn:

- Enthousiasme, betrokkenheid en passie van de 'kartrekkers'.
- Enthousiasme en betrokkenheid van liefst grote aantallen vrijwilligers.
- Draagvlak onder de bevolking.
- Aantrekkelijk voor 'gebruikers' (als het een voorziening betreft voor dorps- of wijkbewoners): laagdrempelig, er is daadwerkelijk iets te halen.
- Netwerk van de kartrekkers.
- Aansluiting tussen het burgerinitiatief en het geldende gemeentebestuur.
- Samenwerking tussen veel organisaties.
- Ondersteuning in de financiering.
- Goede publiciteit.

In de internetenquête werd ook gevraagd: "Wat zou u op dit moment het meeste helpen om uw project te laten slagen?". De antwoorden die het vaakst zijn gegeven, zijn in te delen in de volgende categorieën:

- (Hulp bij vinden van) financiering.
- (Hulp bij vinden van) geschikte locatie.
- Goede publiciteit of PR-materiaal.
- Toegang tot kennis en netwerken.
- Waarborging van de continuïteit, meestal door structurele financiering van betaalde krachten.
- Niets ("We hebben niets nodig, het gaat al goed").

Het beeld dat naar voren komt uit deze antwoorden, is dat het welslagen van een initiatief een zekere kundigheid en professionaliteit vereist. In de focusgroepen is daarover verder doorgepraat. In de eerste plaats is besproken dat succesvolle initiatiefnemers vaak hoger opgeleid zijn, goed ingevoerd zijn in institutionele kaders, en toegang hebben tot ambtelijke, politieke en professionele netwerken. Dat betekent dat initiatieven een goede kwaliteit kunnen hebben. De keerzijde is, dat initiatiefnemers die minder hoog opgeleid zijn of minder gemakkelijk aansluiting hebben bij relevante netwerken vaak vastlopen, ook als zij een geweldig idee hebben en prachtige activiteiten ontplooiën.

In de tweede plaats werd naar aanleiding van deze enquête-resultaten besproken of er nu wel of niet betaalde krachten nodig zijn voor initiatieven. De deelnemers geven aan dat voor initiatieven die met kwetsbare doelgroepen werken professionele aandacht nodig is. “Er is een bepaalde basis aan specialisme nodig”. De vraag is vervolgens wel hoe dat specialisme belegd wordt: uitvoering door een professional, begeleiding van vrijwilligers door een professional, of training van vrijwilligers door een professional zodat zij in feite professionaliseren.

Een professionele kracht wordt ook belangrijk gevonden voor coördinatie en aansturing. Tegelijkertijd wordt opgemerkt dat er veel kansen liggen om veel meer dingen die tot nu toe vaak als professionele taken werden gezien, door vrijwilligers te laten doen. Dat betekent dat diverse burgerinitiatieven in een grijs gebied terecht komen, tussen vrijwillig initiatief en professioneel georganiseerde zorg en ondersteuning. Er zijn vrijwilligers die zeer deskundig zijn en geen professionele begeleiding nodig hebben. Naast het deskundigheidsniveau is er ook het dilemma tussen betaalde en onbetaalde inzet. Enerzijds is het goed om de tijd en energie die in een initiatief gestopt wordt te belonen. “Je kunt van vrijwilligerswerk je werk maken”. Anderzijds zou het volgens sommige deelnemers jammer zijn om dat wat vrijwillig geboden wordt, alsnog te gaan betalen. Het is lastig hier een grens te trekken. “Wanneer bied je zoveel dat er wel geld tegenover mag staan?” Sommige initiatieven zouden mogelijk nog steviger kunnen worden als ze doorontwikkelen tot een professionele organisatie, maar het is dan de vraag wat dit doet met de betrokkenheid van de betrokken deelne-

mers. “Wanneer bereik je de drempel waarna je moet gaan professionaliseren, wanneer is het tijd voor een *business case*?”

De grens tussen burgerinitiatief en professionele organisatie komt ook ter discussie wanneer de initiatiefnemers in gesprek zijn met professionele partijen. Zij kunnen bijvoorbeeld een burgerinitiatief moeilijk plaatsen: “Waar passen jullie in de keten?”. Het antwoord is dan vaak: “Niet”... De initiatiefnemers in de focusgroepen vinden dit geen nadeel, maar juist een voordeel, want “professionele circuits zijn niet handig”. Instellingen hebben teveel regels, ook financiële regels waardoor initiatieven verloren kunnen gaan of vertraging oplopen. En de initiatieven zitten nu eenmaal daar waar de professionele organisaties blijkbaar iets laten liggen dat wél nodig en mogelijk is volgens de initiatiefnemers. Dat maakt dat burgerinitiatieven haast per definitie in een grijs gebied zitten. “Je zit in het veld “ertussen””.

Om succesfactoren op te sporen is in de focusgroepen aan de deelnemers gevraagd om tips te bedenken die ze als initiatiefnemers onderling aan elkaar willen geven. Ze schreven deze tips in steekwoorden op post-its, zonder onderling overleg. De post-its zijn op een flap geordend en met de deelnemers besproken.

In beide focusgroepen kwamen hier twee factoren sterk naar voren: in de eerste plaats het enthousiasme en doorzettingsvermogen van de initiatiefnemers zelf, in de tweede plaats de mate waarin zij erin slagen de juiste verbindingen te maken.

Het enthousiasme en doorzettingsvermogen wordt beschreven als: “In jezelf blijven geloven”, “Blijf geloven in je plan/idee”, “Geloof in je ideaal/droom”, “Blijf alert, blijf geloven, blijf stralen”, “Beetje doof voor ‘ja maar’”, “Toch doen!”, “Geef niet op”, “1 stapje terug, 2 stappen vooruit!”, “Doorzetten”, “Focus op je belangrijkste doel en houd dat altijd en overal vast”. Wat betreft het doorzettingsvermogen merkt een deelnemer op: “Als je geen tegenstand krijgt dan is het idee niet goed.”. Het kostte bijvoorbeeld twee jaar voor een initiatiefnemer de weerstand kon wegnemen tegen het idee dat kinderen ook vrijwilligerswerk

kunnen doen. Een andere initiatiefnemer vindt dat dat nog wel meevalt: “Maar twee jaar?”

Over het verbinden wordt gezegd: “Blijven netwerken”, “Verbinding”, “Samenwerking”, “Maak ‘de kring’ groot”, “Kennis en kunde inschakelen”, “Gebruik de krachten die om je heen zijn”, “In verbinding blijven met stakeholders”, “Leer je omgeving kennen”, “Draagvlak onder bewoners”, “Hulp aannemen”, “Zoek mede-initiatiefnemers”, “Zoek ‘rugdekking, ambassadeurs’”. De deelnemers zijn het onderling eens dat het cruciaal is voor het slagen van een initiatief dat de trekker ervan een goed netwerk heeft en dat goed weet te benutten. “Zoek ook ambassadeurs of medestanders anders blijf je een eenzame pionier.” Samenwerking en verbinding met diverse netwerken is nodig: met dorps- of buurtbewoners, met organisaties, met ‘gelijkgestemden’, met subsidieverstrekken, met de gemeente. Opgemerkt wordt dat daarbij zowel contact met ambtenaren als met wethouders van belang is. Contacten moeten over het algemeen vooral heel positief zijn. Toch worden ook diverse voorbeelden genoemd waarin juist confrontatie, ruzie aangaan of ‘martelen’ (steeds blijven lastig vallen, tot vervelens toe) van met name ambtenaren en bestuurders een doorbraak in het contact veroorzaakte. Sommige deelnemers vinden dat niet nodig: “Met stroop bereik je meer dan met azijn”, want “Het heeft geen zin om overal tegenaan te schoppen”. Anderen vinden: “Een klein schopje helpt toch wel eens”; “een flinke discussie moet kunnen.” Zeker in contact met professionele organisaties vinden de deelnemers het wel eens nodig de discussie aan te gaan. Discussie is dan soms ook hard nodig, want “professionals kunnen je feilloos de grond in boren.”

In de samenwerking is het volgens de deelnemers aan de focusgroepen wel zaak om kritisch te zijn en goed te weten waar je wel en niet voor staat. “Het is van belang om je eigen oorspronkelijke idee goed vast te houden, en toch mee te bewegen. Grote organisaties nemen soms je initiatief ‘over’. De kern kan dan anders worden”.

Wat de samenwerking betreft blijkt uit de internetenquête dat de burgerinitiatieven vooral hulp krijgen van fondsen, woningcorporaties, andere burgerinitiatieven en welzijnsorganisaties (zie tabel 1).

Tabel 1. Antwoord op de vraag “Zijn er andere organisaties dan de gemeente die u geholpen hebben met uw vragen? (n = 26)

Soort organisatie	Aantal respondenten
Fondsen	23
Vrienden en kennissen	20
Woningcorporatie	19
Andere burgerinitiatieven	17
Welzijnsorganisatie	17
Zorginstelling	14
Belangenorganisatie	14
Adviesbureaus	13
Ander	14

In beide focusgroepen kwamen vervolgens uit de overige post-its en uit de verdere bespreking nog drie factoren naar voren: het omgaan met vrijwilligers, ondernemerschap, en publieke bekendheid.

Om vrijwilligers te binden aan een initiatief is het volgens de deelnemers belangrijk om goed gebruik te maken van hun aanbod van talenten, van wat zij zelf bieden, het moet voor hen leuk zijn en geen gezeur opleveren. Zeker ‘het grijze goud’ (jonge ouderen, net met pensioen en nog zeer vitaal) kan nog tien jaar of meer heel waardevol bijdragen aan een initiatief. Deze mensen hebben echter geen zin in sores, willen geen gedoe.

Diverse opmerkingen hebben betrekking op ondernemerschap. Initiatieven kunnen met weinig middelen veel bereiken door zeer creatief te zijn met geld, spullen en aangeboden praktische steun. De opmerking ‘pak het aan als een ondernemer’ wordt door meerdere deelnemers onderstreept. De uitleg daarbij is: “Je moet alles bij elkaar sprokelen”, dat geldt voor materialen en voor sponsors. Ondernemerschap wordt dus genoemd in de zin van: wees creatief, zie kansen en pak die voortvarend aan. Maar ook in de zin van: pak het professioneel en zakelijk aan. Zeker als een initiatief groeit en doorontwikkelt, is het belangrijk om een goede business case op te stellen, te onderzoeken wat de verdien capaciteit van een initiatief is, en op basis daar-

van een verdienmodel op te stellen. “Je moet kunnen aantonen dat je initiatief geld oplevert”. Dit is voor veel initiatieven wel een punt waarop ze advies van derden nodig hebben, omdat de eigen deskundigheid van de betrokkenen hiervoor vaak niet toereikend is.

In beide focusgroepen wordt opgemerkt dat positieve publiciteit en bekendheid cruciaal is. Een goede presentatie is belangrijk. En dat is niet alleen presentatie in de vorm van flyers, websites en krantenartikelen. Een van de deelnemers vertelt: “Je moet het visualiseren”. Als voorbeeld geeft ze dat ze naar de nieuwjaarsreceptie van de gemeente gaat met haar doelgroep, mensen met een beperking. Ze doet dat om haar initiatief bekendheid te geven. “Mensen kunnen niet om je heen. Je moet overal aanwezig zijn”.

Samengevat zijn vijf factoren cruciaal voor het slagen van een burgerinitiatief:

- Enthousiasme en doorzettingsvermogen van de initiatiefnemers
- Vermogen tot verbinden, zowel met dorps- of wijkgenoten en met vrijwilligers, als met professionele organisaties, ambtenaren en bestuurders
- Goed omgaan met het aanbod van vrijwilligers
- Ondernemerschap
- Publieke bekendheid

3.3 De belangrijkste faalfactoren volgens de initiatiefnemers

In de internetenquête is aan de initiatiefnemers gevraagd: “Ervaart u belemmeringen? Zo ja, waarin wordt u belemmerd, door wie, hoe zou u dat graag anders zien?” De antwoorden die het vaakst gegeven zijn, zijn in te delen in de volgende categorieën:

- Geen belemmeringen (“wij denken niet in belemmeringen”).
- Financiën of moeilijkheden bij subsidieaanvragen.
- Onduidelijk of zwalkend gemeentelijk beleid, soms zelfs tegenwerking of belemmerende regels.

- Moeite met (vergunning voor) locatie.

Deze enquêteresultaten zijn verder besproken in de focusgroepen. Daarin is vooral gereageerd op het thema ‘onduidelijk of zwalkend gemeentelijk beleid’. Dit wordt in de volgende paragraaf verder besproken.

Ook is in de focusgroepen aan de deelnemers gevraagd om waarschuwingen te bedenken (voor valkuilen) die de initiatiefnemers onderling aan elkaar willen geven. Ze schreven deze tips in steekwoorden op post-its, zonder onderling overleg. De post-its zijn gesorteerd en met elkaar besproken. De twee belangrijkste thema’s vielen samen met de belangrijkste thema’s die bij de succesfactoren zijn benoemd; de don’ts waren meestal tegenhangers van de eerder benoemde do’s. Zo werd opnieuw aangegeven dat doorzettingsvermogen en enthousiasme van belang waren: “Niet bij de pakken neerzitten”, “Zet dode-paard-gedachte opzij”, “Jezelf niet zielig vinden”, “Niet negatief zijn”, “Niet zeuren”, “Laat je energie niet weglopen in frustrerende zaken”, “Don’t give up!”, “Verlies niet je eigenheid”, “Nooit ‘waarom’ loslaten (wel ‘hoe’ en ‘wat’) en “Denk niet na over don’ts”.

Ook betroffen de *don’ts* opnieuw het belang van netwerken en verbinding zoeken. Het komt erop aan om goed mee te bewegen met anderen en aansluiting te zoeken: “Zorg dat niet 1 persoon een initiatief draagt”, “Blijf niet op je eiland zitten”, “Niet afgeven op anderen: ‘jullie doen het niet goed, wij doen het beter’”, “Word niet star, niemand heeft de wijsheid in pacht”, “Wordt niet je project”, “Niet alles alleen willen doen”. De deelnemers merken daarbij op dat het zeker altijd gaat om enthousiasme van de kartrekker, maar dat het een valkuil is om alleen daarop te drijven. Juist daarom is verbinding nodig. “Vanuit je passie ga je als een locomotief, maar dan zonder wagentjes”. “Je moet niet alles alleen willen doen, anders verzuip je in het werk”. “Het werkt ook positief als je wilt delen”.

In beide focusgroepen kwam ook de verhouding aan de orde tot grote professionele instellingen, en meer in het algemeen het dilemma tussen vrijwilligheid en professionaliteit (zie vorige paragraaf): “Niet meegaan in de bigger picture van ‘grote’ instellingen”, “Structuur is nodig, maar

geen institutionalisering”, “Geen pseudoprofessionals worden”, “Niet het tempo van professionele organisaties aan-nemen”, “Niet vrijwilliger beperken in vrijheid of in eigen initiatief”, “Niet vrijwilliger langdurig opeisen”.

De laatste twee opmerkingen hebben betrekking op de neiging om vrijwilligers steeds meer te institutionaliseren. Dat vinden de deelnemers een valkuil: vrijwilligers moeten geen pseudo professional willen worden. Ze hebben wel die neiging: ze hebben honger naar kennis, bijvoorbeeld over de doelgroep waarmee ze werken. Maar ze hoeven niet op hetzelfde niveau te komen als professionals. Juist als vrijwil-ligers hebben ze een meerwaarde. “Vrijwilligers hebben ook andere zaken aan te bieden dan een professional”, bijvoor-beeld echte aandacht.

Vrijwilligers kunnen ook niet op eenzelfde manier aange-stuurd worden als professionele krachten. “Vrijwilligers laten zich niet vastzetten”, “het werkt alleen als je naar de vrijwilliger luistert”.

In één van de focusgroepen wordt doorgesproken over het spanningsveld dat samenwerken met grote professionele organisaties voordelen heeft, maar dat te nauw aansluiten niet altijd goed is. Het gevaar voor een burgerinitiatief is, dat het zijn eigenheid kan verliezen. Een grotere instelling kan een initiatief “opslokken”. De deelnemers zien dat in

het algemeen als neiging van grotere organisaties. Daar moet een initiatiefnemer mee om kunnen gaan: “Het is niet nodig ze tegen de haren in te strijken, maar je kunt vriende-lijk zeggen dat het anders doet.”

Samengevat vormen vijf factoren een bedreiging voor een burgerinitiatief:

- Enthousiasme verliezen of focus kwijtraken
- Teveel alleen willen doen en daarom te weinig sa-menwerken
- Financiële problemen
- Moeite met vergunningen
- Onduidelijk beleid
- Zoveel institutionaliseren of ‘opgeslokt’ worden dat het oorspronkelijke karakter verdwijnt of vrijwilligers afhaken

3.4 De rol van de gemeente

In de internetenquête is gevraagd of de initiatiefnemers vinden dat de gemeente een rol heeft in hun project. De antwoorden zijn samengevat in tabel 2.

Tabel 2. Antwoord op de vraag: ‘Vindt u dat de gemeente betrokken moet zijn bij uw project?’ (n = 27)

Stelling	Aantal eens	Aantal deels eens, deels oneens	Aantal oneens
Het is ons initiatief, wij regelen het zelf. De gemeente hebben we daar niet bij nodig.	7	8	12
Het is fijn als de gemeente belangstelling toont.	25	1	
We kunnen de gemeente goed gebruiken voor informatie.	18	5	2
Met ons initiatief hebben we te maken met de regels/procedures	14	5	3
We hebben vergunningen nodig voor (sommige van) onze activiteiten	14	3	7

De volgende ‘nadere toelichtingen’ werden gegeven:

- “Iedere vorm was welkom geweest, maar minimaal als financier aangezien niet iedereen zoals ik er 100% als vrijwilliger in stond, moesten we ook hier en daar wat betalen. Via het Wijkplatform hadden we hiervoor een budget van € 3.000,00 dat ruim voldoende bleek te zijn”.
- “De vergunningen zijn afgegeven, wel is het zo dat we vertrouwen en mandaat moeten krijgen van de gemeente om dit project niet te laten stagneren”.
- “Project is een antwoord op nieuwe ontwikkelingen binnen de gemeente (meer ruimte voor bewoners)”.
- “Vanaf de oprichting heeft de gemeente [het project] ondersteund met subsidie. Sinds 2010 heeft de gemeente ook elk jaar opnieuw (incidenteel) de aanstelling van de part-time coördinator gefinancierd. Zonder deze financiering kan [het project] niet overleven”.
- “De gemeente moet betrokken zijn op grond van haar maatschappelijke verantwoordelijkheid en het stimuleren van burgerinitiatief”.
- “Geen samenwerking mogelijk met de gemeente daar ze ouderwets blijven doorploeteren.
- “Wij hebben voldoende belangstelling vanuit de gemeente en klein subsidiebedrag”.
- “Wij worden een uitvoeringsorganisatie voor duurzaamheid, natuur en milieu en willen een programmatische relatie met de gemeente in de rollen opdrachtnemer vs. opdrachtgever”.
- “We hebben de gemeente nodig, en daardoor is vertrouwen erg belangrijk. Gemeenten moeten geloven dat burgers iets willen en dat zij echte medewerking verlenen. Niet handhaven maar meedenken.”

Uit een aantal van deze opmerkingen blijkt vooral dat de initiatiefnemers vragen om als volwaardig partner te worden gezien. Ze ervaren hun initiatief als ‘voorlopen’ en de houding en processen van de gemeente als ‘achterlopen’.

In de enquête is ook gevraagd of de initiatiefnemers daadwerkelijk contact gezocht hebben met de gemeente, en in hoeverre ze tevreden zijn met het contact. De antwoorden staan samengevat in tabel 3.

Tabel 3. Antwoord op de vraag: ‘Heeft u contact gehad met de gemeente en zo ja, bent u tevreden over dit contact?’ (n = 27)

	Ja	Nee	N.v.t.
Contact gezocht	26	0	1
Contact gekregen	24	1	2
Tevreden met contact	17	7	3

Bijna alle initiatieven hebben contact gezocht met de gemeente, en ook gekregen. Uit de antwoorden op deze vraag blijkt dat ongeveer 4 van de 10 initiatieven niet tevreden is over het contact met de gemeente, en 6 van de 10 wel.

De volgende ‘nadere toelichtingen’ die werden gegeven betreffen vooral de negatieve ervaringen:

- “Het onderwerp! Ik wilde [organisatie A] en [organisatie B] betrekken bij het initiatief aangezien zij feitelijk de opdracht hadden gekregen iets met deze hangjongeren te doen en dat niet echt van de grond kwam. Tevens zou het een mooie manier zijn om de ontstane contacten te borgen. Ik doe alles namelijk maar één keer!”
- “Het is duidelijk dat de gemeente moeite heeft met het neerzetten van de nieuwe taken die ze krijgen uit de AWBZ.”
- “Gesprekken lopen nog.”
- “Je wordt van het kastje naar de muur gestuurd en de gemeente heeft zich niet welwillend getoond in het helpen het initiatief te ondersteunen.”
- “Beleidsambtenaar en manager en wethouder in kennis gesteld. Zij zijn enthousiast.”
- “Prettige samenwerking, we doen het ook samen.”
- “Slechte zaak de gemeente [X].”
- “Een wethouder is bestuurslid, alleen vergaderen we nooit.”
- “Wij hebben gemeente-ambtenaren nooit mogen ontmoeten in onze werklocatie, een wijkstek binnen [gemeente Y]. Hiermee toont de gemeente aan weinig belangstelling te hebben. Tevens willen zij de locatie

die wij volledig op onze kosten exploiteren gaan verkopen waardoor wij op straat komen te staan. Wij ontvangen geen subsidie en hebben geen eigen kapitaal om het pand te financieren.”

- “Er was sterk verschil tussen de ene afdeling en de andere. Dit had erg te maken met de persoon. Gelukkig is het goed afgelopen, anders waren we iets minder tevreden.”

In de volgende enquêtevraag werd nogmaals gevraagd: “Kunt u bovenstaande vraag toelichten? (Bijv. hoe het contact met de gemeente is verlopen, of u gemakkelijk de juiste persoon heeft kunnen bereiken?)”. De meest voorkomende toelichtingen:

- Duidelijk aanspreekpunt: het al dan niet hebben van een duidelijk aanspreekpunt in de ambtelijke organisatie. Initiatiefnemers die wél een duidelijk aanspreekpunt hebben, geven aan dat dat goed geholpen heeft; initiatiefnemers die geen duidelijk aanspreekpunt hadden, zien dat als een zeer negatieve factor.
- Contact met bestuurders: Een derde van de respondenten noemt direct contact met wethouders (eenmaal burgemeester) als belangrijke factor.
- Adequate respons: de respondenten die positief zijn over het contact met de gemeente, zijn dat vaak omdat ze een zeer snelle reactie kregen. Respondenten die negatief zijn, zijn dat omdat ze geen reactie op een per mail of brief gestelde vraag kregen.
- Merkbaar meedenken: respondenten zijn positief wanneer ze het idee hebben gekregen dat er door ambtenaren actief mee wordt gedacht en gezocht naar antwoorden op vragen of oplossingen voor knelpunten.
- Concreet resultaat: respondenten zijn positief over het contact wanneer de gemeente een concreet steuntje in de rug heeft gegeven, door middel van het bieden van (hulp bij het vinden van) een locatie of door een subsidie of waardering (prijs) bij start van het project.

In de focusgroepen is verder doorgesproken over de ervaring van initiatieven met de gemeente. Er zijn zowel positieve als negatieve ervaringen.

Initiatieven die meerdere beleidsterreinen bestrijken hebben de grootste problemen een goed aanspreekpunt te vinden. “Doe je iets met én groen én zorg én burgerparticipatie, dan je loopt tegen schotten aan. Je hebt wel drie of vier verschillende gemeenteamtensnaren voor een antwoord op een vraag”. Gemeenten vinden een integrale aanpak belangrijk, maar kunnen toch moeilijk met integrale initiatieven omgaan.

Ook is het een probleem dat als een bewonersinitiatieven ondersteuning wil, er teveel regels zijn om een aanvraag in te kunnen dienen. Dat kan dan meer kosten dan het oplevert. Het moet toch ook mogelijk zijn om ondersteuning te krijgen als je géén stichting bent? Er lijkt (ook bij de Provincie) geen oog voor te zijn dat in de benoemde driehoek *‘burgers, instellingen en overheid’*, er eigenlijk geen plaats is voor vrijwilligersorganisaties en daarmee ook niet voor burgerinitiatieven die meestal de vorm krijgen van een vrijwilligersorganisatie. Die vormen een aparte categorie.

In beide focusgroepen is het een punt van discussie of een burgerinitiatief nu wel of niet moet aansluiten bij gemeentelijk beleid. Dat kan wel helpen om ook (financiële) ondersteuning te krijgen. De deelnemers zien dat de gemeente meestal een plan volgt en daar niet van af te brengen is. “Vaak is het geld al verdeeld onder de bekende organisaties en instellingen, je komt er dan niet meer tussen.” De initiatiefnemers willen echter ook liever niet teveel in politieke strijd terecht komen. Wel zien ze het als een opgave om te zorgen dat ze de gemeente goed leren kennen en dat de gemeente hen goed kent. Maar dat kost tijd. “Je moet de tijd hebben en krijgen om elkaar te leren kennen”.

In de focusgroepen en in de enquête wordt opgemerkt dat initiatieven juist daar ontstaan waar gemeentebestuur tekortschiet en bewoners toch kansen zien. “Dus moet je dan aansluiten bij het beleid, of zou het beleid moeten aansluiten bij jou?” Diverse initiatiefnemers zijn ervan overtuigd dat hun initiatief al doet wat gemeenten nog moeten gaan doen. Om die reden zijn ze ook niet bezorgd of ze aansluiten bij gemeentelijk beleid. Maar ze merken wel dat er ook wel veel onhandigheid van de gemeente is met een burgerinitiatief. Daarom moet een gemeente een initiatief ook niet

altijd helpen: “Er gebeurt al heel veel in de wijken en laat dat nu lekker gebeuren en blijf eraf.”

In één van de focusgroepen wordt doorgesproken over de wens dat gemeenten ‘meedenken’. Wat de deelnemers goed merken, is dat ambtenaren op dit moment heel druk zijn met de transities en daarbij behorende aanpassing van de eigen organisatie. En natuurlijk ook met de verkiezingen. Ze hebben niet veel tijd voor burgers die initiatieven hebben. En ze moeten ook wennen aan het idee dat er meer door burgers zelf wordt gedaan. Het is van belang dat initiatiefnemers de ambtenaren de tijd gunnen om mee te denken. Voor ambtenaren is het van belang meer het gemeentehuis uit te gaan.

Eenzelfde opmerking wordt gemaakt in één van de focusgroepen naar aanleiding van het bespreken van de enquête-resultaten. N.a.v. een opmerking over ‘zwalkend gemeentebeleid’ geven de deelnemers aan dat het hard nodig is dat er duidelijkheid komt over de transities in het sociale domein. Het is voor de initiatiefnemers niet duidelijk welke koers er gekozen zal worden, en ambtenaren weten dit zelf ook nog niet. Dat maakt het onmogelijk om goed in te spelen op wat er gaat komen, omdat dit te lang onbekend blijft. Ook wordt aangegeven dat er te weinig eensgezindheid is in gemeentelijk en provinciaal beleid. Er moet duidelijke regie zijn en die ontbreekt te vaak.

3.5 Boodschap van initiatiefnemers aan gemeenten en Provincie

In beide focusgroepen is aan de deelnemers gevraagd om in twee- of drietalen concrete tips te formuleren voor gemeenten en Provincie en evt. voor maatschappelijke organisaties over het omgaan met burgerinitiatieven. Dit levert veel concrete aanbevelingen op. Hieronder zijn deze aanbevelingen geordend op basis van hun inhoud.

Wees toegankelijk, geïnteresseerd, stimulerend:

- Verdiep je in de resultaten: wat werkt echt.
- Verplaats je in een burgerinitiatief, verdiep je erin, toon echte belangstelling.

- Zorg voor juiste contactpersonen: mensen met een initiatief moeten weten bij wie ze terecht kunnen.
- Meer openheid van gemeenten, subsidieaanvragen graag in gemakkelijke taal.
- Beantwoord enthousiasme ook budgettair en met menskracht.
- Plaats voor mensen met goede initiatieven een ap-plausmachine bij de ingang van het gemeentehuis!
- Ook als de gemeente bezig is met de transities: zorg dat de winkel open blijft, laat een loket open met een ambtenaar die je kunt aanspreken als je een initiatief hebt, en geef hem een klein budget om gemakkelijk een aantal dingen mogelijk te maken. “Laat tijdens de decentralisaties de vrijwilligerswinkel gewoon open!”
- “Toon waardering, zet ze in de spotlight”. Het Oranje-fonds heeft bijvoorbeeld een project van de week, een gemeente kan dat toch overnemen en bijvoorbeeld een project van de maand doen.
- “Brand het initiatief niet af”.
- Zorg voor een stimuleringsregeling.

Neem de regierol ...:

- Voeg meer lijnen samen. Er zijn veel vrijwilligers die iets willen, gemeenten willen ook concrete zaken, en er zijn combinaties en verbindingen mogelijk tussen beiden.
- Hulp is niet altijd een zak geld.

... maar juist niet door alles dicht te regelen:

- Ruimte maken voor ontwikkeling: houd ruimte in tijd, vierkante meters en geld. Plan bijvoorbeeld in een multifunctioneel wijkgebouw niet de hele agenda en alle ruimtes vol, maar laat dagen en ruimtes over voor bewonersinitiatieven.
- “Doe eens gek, doe eens iets niet.”
- Er is een grijs gebied tussen professionaliteit en vrijwilligheid, maar is dat erg? “Vergoed ook eens een paar uurtjes voor een ZZP-er zonder de bijbehorende bureaucratie.” “Iemand iets laten verdienen is toch niet erg?”
- “Gemeenten moeten niet iets aansturen maar iets stimuleren.”

- Als er dan meer van de burger wordt verwacht, dan liever ook geen bureaucratie, en geen subsidieregels. “Een bierviltje is ook een startdocument.” Als er een goed plan op een bierviltje staat, verlang dan als ambtenaar niet dat de initiatiefnemer het zelf in de juiste vorm omzet voor een subsidieaanvraag. Dat is dan juist jouw taak. Laat het initiatief bloeien en sla het niet dood met vereisten rond aanvragen en verantwoording, dan haken mensen af. “Een spreadsheet is niet leidend bij vrijwilligerswerk.”
- Ga nieuwe samenwerkingsverbanden aan.
- Wees transparant, ook naar binnen, dus binnen de eigen gemeentelijke organisatie.
- Er moet een “ambtenaar onorthodox beleid” komen.
- Er moet creatief gekeken worden naar kleine initiatieven op wijkniveau. Het is niet zo dat mensen daar niet mee willen doen om bijv. arbeidsplaatsen te creëren. Kleine ondernemers kunnen ook ‘mensen wegzetten’, maar niet op dezelfde manier als grotere bedrijven, je kunt ook één persoon bij vier kleine bedrijven wegzetten. Wees zo ook als gemeente ondernemend.

Laat je door burgerinitiatieven uitdagen om te vernieuwen:

- Begin (als ambtenaren) uit de bekende “comfortzone” te komen.

Samengevat hebben burgerinitiatieven van de gemeente nodig:

- Dat er een duidelijk aanspreekpunt is
- Dat zij duidelijkheid verschaffen over hun eigen koers, met name hoe de transities in het sociale domein concreet zullen worden vormgegeven
- Dat niet van hen gevraagd wordt dat zij aansluiten bij gemeentebestuur, maar dat hun initiatief wordt gezien als een oplossing voor zaken waarin het bestuur nog niet voorziet, en daarmee eerder als voorloper voor nieuw beleid

Hoofdstuk 4 Conclusies en aanbevelingen

De hoofdvraag voor dit onderzoek luidde: **Welke ondersteuning kunnen gemeenten in de provincie Gelderland geven ten behoeve van het welslagen van burgerinitiatieven op het terrein van zorg, welzijn en leefbaarheid?**

De eerste deelvraag betrof de vraag naar concrete initiatieven. Die bleken er in alle soorten en maten te zijn. Zoals beschreven in hoofdstuk 2 is door de wijze waarop de initiatieven zijn verzameld wel de kans aanwezig dat sommige initiatieven ‘onder de radar’ bleven. De initiatieven zijn opgespoord door programmamedewerkers van de Provincie via hun eigen netwerken en de netwerken-van-hun-netwerken. Dat heeft een mooi divers palet opgeleverd. Een specifiek type burgerinitiatieven heeft zo echter de kans om buiten beeld te zijn gebleven. Welk type dat is, komt naar voren uit de indeling van Hurenkamp e.a. (2006). Zij onderscheiden burgerinitiatieven op basis van hun interne en externe verwevenheid.

	Veel extern contact (verweven)	Weinig extern contact (zwevend)
Veel intern contact (hecht)	Federatieve initiatieven	Coöperatieve initiatieven
Weinig intern contact (los)	Netwerkende initiatieven	Lichte initiatieven

Initiatieven met weinig externe contacten zullen ook niet snel in de netwerken van (de netwerken van) de Provincie opvallen. De uitkomsten van dit onderzoek zijn dus overwegend van toepassing op de meer geïnstitutionaliseerde, goed netwerkende initiatieven.

Dat betekent niet dat de resultaten niet bruikbaar zijn voor andere initiatieven, integendeel, het is eerder te verwachten dat de problemen waar deze initiatieven tegenaan lopen

minstens zo sterk gelden voor de minder geïnstitutionaliseerde, minder gemakkelijk netwerkende initiatieven. De initiatieven die wel in dit onderzoek zijn betrokken, zijn bovendien zeer veelkleurig en vertegenwoordigen daarmee een breed palet aan initiatieven.

De tweede deelvraag was: Wat zijn volgens de initiatiefnemers de belangrijkste succes- en faalfactoren van hun initiatieven? Samengevat zijn vijf factoren cruciaal voor het slagen van een burgerinitiatief:

- Enthousiasme en doorzettingsvermogen van de initiatiefnemers.
- Vermogen tot verbinden, zowel met dorps- of wijkgenoten en met vrijwilligers, als met professionele organisaties, ambtenaren en bestuurders.
- Goed omgaan met het aanbod van vrijwilligers.
- Ondernemerschap.
- Publieke bekendheid.

Samengevat vormen vijf factoren een bedreiging voor een burgerinitiatief:

- Enthousiasme verliezen of focus kwijtraken.
- Teveel alleen willen doen en daarom te weinig samenwerken.
- Financiële problemen.
- Moeite met vergunningen.
- Onduidelijk beleid.
- Zoveel institutionaliseren of ‘opgeslokt’ worden dat het oorspronkelijke karakter verdwijnt of vrijwilligers afhaken.

Grotendeels zijn deze faalfactoren de tegenhangers van de succesfactoren: is het enthousiasme van deelnemers een belangrijke succesfactor, dan is dus het verliezen van enthousiasme een faalfactor.

De gevonden succes- en faalfactoren hebben steeds betrekking op het vermogen om in de nieuwe verhoudingen tussen overheid, instellingen en organisaties ruimte te bieden

aan burgers die daarin een eigen plek vragen. Zij ontstaan vanuit een behoefte aan vernieuwing en passen haast per definitie (nog) niet in het bestaande speelveld. Zij moeten hun fysieke en financiële ruimte nog vinden. Alleen al daarom moeten ze heel goed weten wat ze willen en hebben ze veel doorzettingsvermogen en ondernemerschap nodig. Samenwerking en netwerken is nodig omdat ze zich op een bepaalde manier wel moeten gaan verhouden tot de bestaande organisaties.

Het is cruciaal voor het ruimte geven aan een burgerinitiatief dat er goed met vrijwillige inzet wordt omgegaan en dat de oorspronkelijke focus van een initiatief goed in beeld blijft. Dat zijn twee zaken die nauw met elkaar samenhangen. Zowel de trekker van een initiatief als de bij hem of haar aangesloten vrijwilligers werken sterk vanuit een intrinsieke motivatie, die verbonden is aan het doel van het initiatief. Ook in het verdiepende onderzoek van Anja Ahmić blijkt dat de initiatiefnemers sterk gemotiveerd zijn door persoonlijke idealen en betrokkenheid bij de wijk en maatschappij, en door een drive om concrete problemen in hun directe woonomgeving aan te pakken (Ahmić, 2013, p. 61).

Verdwijnt deze motivatie, dan is de kans groot dat de vrijwilligers, inclusief de trekker, afhaken. Willen gemeenten ruimte geven aan burgerinitiatieven, dan zullen ze de focus van het initiatief serieus moeten nemen en ook niet teveel om moeten willen buigen tot het past in beleidsdoelen.

Een belangrijke vraag waar de meeste burgerinitiatieven mee worstelen, is de vraag in hoeverre zij moeten institutionaliseren en in hoeverre ze moeten uitgaan van vrijwillige inzet. Voor het juiste begrip van deze problematiek is het van belang om twee aspecten van 'professionaliteit' en 'vrijwilligheid' te onderscheiden. In de eerste plaats wordt in deze discussie gewezen op een verschil tussen betaalde en niet-betaalde inzet, waarbij 'professionals' betaald zijn en 'vrijwilligers' niet-betaald. In de tweede plaats gaat het ook om het deskundigheidsniveau, waarbij vaak professionals worden gezien als deskundigen en vrijwilligers als leken. Dit tweede onderscheid zal soms wel van toepassing zijn, maar niet altijd. Zo zijn er diverse vrijwilligers die zeker niet als ondeskundig mogen worden gezien. Soms zijn ze zelfs uitermate deskundig, bijvoorbeeld als het gaat om vrijwilligers

die na hun pensioen hun eerdere betaalde activiteiten in een bepaalde vorm voortzetten op vrijwillige basis. Of bijvoorbeeld als het gaat om 'ervaringsdeskundigen', zoals de jonge moeders in het initiatief JAM die andere jonge moeders adviseren op basis van hun eigen eerdere ervaring. Ook in een ander opzicht kunnen professionals niet altijd als deskundigen worden gezien tegenover ondeskundige vrijwilligers. Juist op het terrein van zorg en welzijn zijn vrijwilligers de 'professionals in aandacht': zij kunnen iets bieden juist omdat ze geen professional zijn: zoals tijd, onvoorwaardelijkheid, spontane aandacht (Kruiswijk, 2011).

Het onderscheid tussen professionals en vrijwilligers moet dus niet te gemakkelijk gelijk worden gesteld met het verschil tussen betaalde en onbetaalde inzet. Dat maakt het tegelijkertijd niet gemakkelijker om keuzes te maken in burgerinitiatieven: welke soort activiteiten kunnen op betaalde, welke op onbetaalde basis worden verricht? Daaraan gerelateerd is de vraag of er voor initiatieven subsidie ter beschikking moeten worden gesteld om een professioneel kader (bijvoorbeeld een vrijwilligerscoördinator) te kunnen bekostigen.

Volgens Meijs (1997) en Handy (1988) is het afhankelijk van het type organisatie welke 'mix' tussen betaalde en onbetaalde inzet wordt gekozen. Organisaties gericht op *campaigning*, dat wil zeggen het overbrengen van een overtuiging (bijvoorbeeld een politieke partij of een activistische groep) bestaan bij de gratie van de vrijwillige betrokkenheid van velen, vaak rond één of enkele sterke leiders, en hebben hooguit een klein professioneel kader. Organisaties gericht op *mutual interest*, dat wil zeggen gericht op een bepaald gezamenlijk belang, bijvoorbeeld een organisatie van mensen met een gelijke hobby, draaien ook meestal geheel of grotendeels op vrijwillige inzet. Organisaties gericht op *service delivery*, dat wil zeggen het leveren van een bepaalde dienst aan de samenleving (als voorbeeld noemt Meijs De Zonnebloem), hebben een groter professioneel kader nodig. Dat is met name het geval wanneer de dienst die geleverd wordt ook moet voldoen aan bepaalde kwaliteitseisen. Om het behalen daarvan te kunnen waarborgen, is er in deze organisaties meer dan in de andere organisaties, behoefte aan een professioneel kader. Hiermee wordt zowel een waarborg van continuïteit gegeven – op basis van

de sterke formele betrokkenheid van de professional als werknemer - als een garantie dat de gevraagde kwaliteit geleverd kan worden – op basis van de opleiding en ervaring van de professionals.

Een dergelijk onderscheid kan burgerinitiatieven helpen bij het afwegen of, en zo ja welke, werkzaamheden het beste bij betaalde krachten gelegd kunnen worden. Vragen die daarbij helpen, zijn: moeten we als initiatief een ‘dienst’ afleveren waaraan bepaalde kwaliteitseisen worden gesteld? Is er bepaalde deskundigheid nodig om die kwaliteit te bereiken? Is het zodanig in het eigen belang van de betrokkenen dat ze het werk graag gratis uitvoeren? Een hobby- of sportvereniging kan als *mutual support*-organisatie geheel of bijna geheel zonder professioneel kader, en ook *campaigning* organisaties kunnen met een kleine of geen professionele kern toe. *Service delivery* organisaties vragen meer professioneel kader.

Een andere, volgende vraag is, of eventueel nodige beroepskrachten bekostigd moeten worden uit collectieve middelen, of dat daarvoor particuliere fondsen gezocht moeten worden. Het is voor initiatiefnemers zeer frustrerend als gemeenten daar geen duidelijke lijn in hebben of daar geen duidelijk aanspreekpunt voor hebben. Samenvat blijkt namelijk uit dit onderzoek dat burgerinitiatieven van de gemeente het volgende nodig hebben:

- Dat er een duidelijk aanspreekpunt is.
- Dat zij duidelijkheid verschaffen over hun eigen koers, met name hoe de transitie in het sociale domein concreet zullen worden vormgegeven.
- Dat niet van hen gevraagd wordt dat zij aansluiten bij gemeentebestuur, maar dat hun initiatief wordt gezien als een oplossing voor zaken waarin het beleid nog niet voorziet en daarmee eerder als voorloper voor nieuw beleid.

Aan de eerste twee punten kan grotendeels worden tegemoet gekomen doordat gemeenten duidelijk aangeven op welke basis zij wel en niet een burgerinitiatief ondersteunen. Hiervoor kan weer het onderscheid van Meijs gebruikt worden. *Mutual support* en *campaigning* organisaties zouden toe moeten kunnen met alleen die professionele krach-

ten waarvoor de leden, deelnemers of supporters zelf bereid zijn te betalen, bijvoorbeeld voor hun eigen gemak of om het verspreiden van een bepaalde boodschap te bevorderen. *Service delivery* organisaties zouden wel in aanmerking kunnen komen voor subsidies op basis van de dienst die zij aan de samenleving verlenen. Een belangrijke beslissing daarin is de vraag in hoeverre het gaat om een dienst of boodschap die voldoende van collectief belang is. Het onderscheid dat Meijs en Handy maken zou ook hier kunnen helpen en de basis kunnen vormen voor de beslissing om al dan niet gemeentelijke of provinciale subsidies te verstrekken aan burgerinitiatieven: zijn ze gericht op het uitdragen van een boodschap of het beoefenen van een hobby, dan is voor instandhouding van het initiatief weinig geld nodig voor een professioneel kader. Gaat het om *service delivery*, dan kan daar wel subsidie voor worden verstrekt, of een vergoeding gekoppeld aan de verleende diensten.

Hierbij zou bovendien een onderscheid kunnen worden gehanteerd op basis van een voorstel van Kees Schuyt, namelijk tussen ‘wensen’ en ‘noden’, waarbij collectieve middelen alleen worden aangewend voor diensten die als ‘noden’ kunnen worden aangemerkt, en niet voor ‘wensen’ (Schuyt, 2013).

Bij het bepalen van wat ‘noden’ zijn, is het echter wel van belang dat een gemeente er oog voor heeft dat dat wat burgerinitiatieven doen soms gaat om nog niet (door de gemeente) ontdekte noden. Het is in dat geval voor initiatiefnemers een dooddoener als zij om in aanmerking te komen voor subsidie moeten ‘aansluiten bij bestaand beleid’. Nog los van het gevaar dat teveel bijsturen van een initiatief kan maken dat vrijwilligers afhaken omdat ze niet meer kunnen doen waar zij intrinsiek voor gemotiveerd zijn (Jager-Vreugdenhil, 2012), is het bij burgerinitiatieven regelmatig zo dat zij al bezig zijn met zaken die nog niet in beleid passen, maar die wel degelijk nodig zijn voor een goede samenleving. Dat pleit ervoor om alle burgerinitiatieven, tenzij het duidelijk om een hobby of een campagne gaat, standaard positief tegemoet te treden, óók met kleine startsubsidies, om zo de tijd te nemen om goed na te kunnen gaan of dat wat het initiatief beoogt niet onderdeel moet *gaan* worden van nieuw beleid.

Diverse respondentent gaven aan dat zij zelf, maar ook gemeenten, het lastig vonden dat ze zich in een grijs gebied bevonden, omdat ze niet pasten in één van de bekende typen maatschappelijke spelers: overheid, marktpartij of vrijwilligersorganisatie. Gemeenten zouden daardoor niet goed weten hoe ze hen moeten benaderen of welk beleid op hen van toepassing is. Dat zou ervoor kunnen pleiten om burgerorganisaties te zien als een nieuw type maatschappelijke organisatie. Het zou echter niet gemakkelijk zijn om hier een heldere categorie te omschrijven, met voor alle burgerinitiatieven geldige kenmerken. Daarvoor verschillen burgerinitiatieven onderling te sterk van elkaar wat betreft omvang, ambitie en mate van professionalisering. Het kan wel behulpzaam zijn om burgerinitiatieven te beschouwen als organisaties in ontwikkeling, die uiteindelijk zullen uitgroeien naar óf een publieke dienst, óf een marktspeler, óf een vrijwilligersorganisaties. Mogelijk kan een burgerinitiatief er bewust voor kiezen om niet verder door te ontwikkelen naar één van deze bekende typen. Dat kan bewust gebeuren, als de voordelen van het zich bevinden in een grijs gebied opwegen tegen de nadelen ervan. Het kan ook voorkomen dat een burgerinitiatief ‘onvolgroeid’ blijft omdat de initiatiefnemers niet beschikken over capaciteiten, kennis en netwerken om het initiatief uit te laten groeien.

Bij gemeenten bestaat de neiging om hen dan toch te blijven vragen om door te groeien (bijvoorbeeld door als voorwaarde te stellen dat er een stichting moet worden opgericht of door eisen te stellen die ook aan professionele organisaties worden gesteld). Wanneer een initiatief dit niet waar kan maken, dan kan dit de initiatiefnemers zeer frustreren. Gemeenten staan nu voor de opgave om meer aan

het initiatief van burgers zelf over te laten. Willen ze daadwerkelijk meer burgerinitiatieven laten bloeien, dan kunnen ze veel winnen door een soepele opstelling te kiezen ten opzichte van die initiatieven, die niet de potentie hebben om door te blijven groeien naar een professionele overheids- of marktpartij of een klassieke vrijwilligersorganisatie. Deze initiatieven zouden kleine bedragen op een laagdrempelige manier moeten kunnen aanvragen zonder zware verantwoordingseisen. Elke gemeente zou hier een beperkt budget voor kunnen reserveren.

Tenslotte is een belangrijke uitkomst van dit onderzoek dat het juist niet altijd gaat om financiële steun aan initiatieven. Diverse burgerinitiatieven hebben de gemeente nergens voor nodig, zeggen ze zelf, maar stellen desondanks belangstelling vanuit de gemeente zeer op prijs. Burgerinitiatieven willen met name een luisterend oor. Per slot van rekening zetten zij zich in voor wat zij zien als belangrijk voor de samenleving. Daarom zouden zij per definitie altijd belangrijke partners moeten zijn voor beleidsmakers. Gemeenten kunnen bovendien vanuit hun overzicht over een hele stad of een heel dorp verschillende initiatieven aan elkaar verbinden. Ook kunnen gemeenten initiatiefnemers helpen om na te denken over goede bronnen van inkomsten, ook zonder dat de gemeente zelf die gelden gaat verstrekken. Maar het gaat vooral om een positieve en verwelkomende houding ten opzichte van burgerinitiatieven. Ambtenaren moeten hen niet zien als mensen die hun beleid willen saboteren, maar als innovatieve en ondernemende mensen, mensen die vanuit hun ervaringsdeskundigheid en betrokkenheid zien wat in het belang van de samenleving aandacht moet krijgen in toekomstig overheidsbeleid.

Literatuur

A. Ahmić (2013) *Samen winnen. Een bestuurskundig onderzoek naar succesvolle samenwerking tussen bewoners en gemeenten bij bewonersinitiatieven*. Utrechtse School voor Bestuurs- en Organisatiewetenschap, Universiteit Utrecht.

Handy, C. (1988) *Understanding Voluntary Organizations*. Londen: Penguin group.

M. Hurenkamp, M., E.H. Tonkens & J.W. Duyvendak (2006). *Wat bewoners bezielt. Een onderzoek naar bewonersinitiatieven*. Amsterdam/Den Haag: Universiteit van Amsterdam/NICIS.

M. Jager-Vreugdenhil (2012) *Nederland participatieland? De ambitie van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en de praktijk in buurten, mantelzorgrelaties en kerken*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.

K. Kruiswijk (2011) *Van grote betekenis! Effectstudie van de time-outvoorziening Het Passion in Hummelo*. Zwolle: Centrum voor Samenlevingsvraagstukken.

L.C.P.M. Meijs, (1997) *Management van Vrijwilligersorganisaties*. Proefschrift Universiteit Twente. Utrecht: NOV Publicaties.

Provincie Gelderland (2011) *Sociaal Profiel Gelderland*. Statennotitie Provincie Gelderland.

Provincie Gelderland (2012) *Uitvoeringsagenda 2013: Samen op eigen kracht*. Statennotitie Provincie Gelderland.

Raad voor het Openbaar Bestuur (2012). *Loslaten in vertrouwen. Naar een nieuwe verhouding tussen overheid, markt én samenleving*. Den Haag: ROB.

C.J.M. Schuyt (2013) *Noden en wensen. De verzorgingsstaat gezien als een historisch fenomeen*. Oratie J.A.A. van Doorn leerstoel, Erasmus Universiteit Rotterdam.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2012) *Vertrouwen in burgers*. WRR-rapport 88.

Bijlage 1 Vragen internetenquête

1. Kunt u een korte omschrijving geven van uw project (wat, wie, wanneer gestart, hoe tot stand gekomen)
2. Hoeveel mensen zijn betrokken bij uw project?
3. Welk cijfer zou u uw project op dit moment geven (op een schaal van 0 - 10)?
4. Wat zijn volgens u factoren die u helpen om uw initiatief te laten slagen?
5. Vindt u dat de gemeente betrokken moet zijn bij uw project?
 - Het is ons initiatief, dat regelen wij zelf. De gemeente hebben wij daar niet bij nodig...
 - Het is fijn zijn als de gemeente belangstelling toont.
 - We kunnen de gemeente goed gebruiken voor informatie.
 - Met ons initiatief hebben wij de maken met regels/procedures
 - We hebben vergunningen nodig voor (sommige van) onze activiteiten

(De respondent kon per stelling kiezen uit de opties 'mee eens', 'gedeeltelijk mee eens, gedeeltelijk mee oneens', 'mee oneens' of 'geen mening'. Bovendien kon de respondent een eigen toelichting toevoegen).

6. Heeft u contact gezocht met de gemeente?
 - Contact gezocht: ja/nee/n.v.t.
 - Contact gekregen: ja/nee/n.v.t.
 - Tevreden met contact: ja/nee/n.v.t.
 - Ontevreden met contact: ja/nee/n.v.t.
 - Geen mening over contact: ja/nee/n.v.t.

(De respondent kon ook een eigen toelichting toevoegen).

7. Kunt u bovenstaande vraag toelichten? (Bijv. hoe het contact met de gemeente is verlopen, of u gemakkelijk de juiste persoon heeft kunnen bereiken?)
8. Zijn er andere organisaties dan de gemeente die u geholpen hebben met uw vragen? Zo ja, waarmee?

(De respondent kon in een lijst organisaties aangeven welke ervan hen geholpen hadden. Bovendien kon de respondent een eigen toelichting toevoegen).

9. Wat zou u op dit moment het meeste helpen om uw project te laten slagen?
10. Ervaart u belemmeringen? Zo ja, waarin wordt u belemmerd, door wie, hoe zou u dat graag anders zien?

Bijlage 2 Programma focusgroepen

Vorbereiding focusgroepen burgerinitiatieven

1. Intro (5 min) (door onderzoeker):
 - dit onderzoek 'succes- en faalfactoren burgerinitiatieven' + onze namen
 - programmamedewerkers Provincie geven aan wat bedoeling van Provincie is met dit onderzoek
 - onderzoeker geeft verder belang van deze sessie voor het onderzoek, wat gaan we doen en wat gaat ermee gebeuren
 - Vragen of er bezwaar is tegen geluidsopname gesprek alleen t.b.v. verslaglegging/onderzoek, zal geanonimiseerd verwerkt worden in verslag
2. Voorstelronde (10 min): alleen naam, woonplaats en korte beschrijving van initiatief (straks gelegenheid om verder te vertellen)
3. **Do's en don'ts**, 1^e vraag naar 'do's' (20 min). Deelnemers bedenken ieder tips die ze als **initiatiefnemers onderling aan elkaar willen geven**. Schrijven deze tips in steekwoorden op post-its. Onderzoeker neemt post-its in, ordent ze op flaps, bespreken, doorvragen naar voorbeelden
4. **Do's en don'ts**, 2^e vraag naar 'don'ts' (20 min). Deelnemers bedenken ieder waarschuwingen (voor valkuilen) die de **initiatiefnemers onderling aan elkaar** willen geven. Onderzoeker neemt post-its in, ordent ze op flaps, bespreken, doorvragen naar voorbeelden.
5. Bespreking aantal **resultaten uit enquête** (20 min) o.b.v. samenvatting van aantal voorlopige resultaten op 2 A4-tjes. Vragen:
 - a. Wordt beeld uit enquête herkend
 - b. Verklaringen voor dit beeld
 - c. Specifieke vragen n.a.v. resultaten
6. **Tips aan gemeenten, Provincie, organisaties** over het omgaan met burgerinitiatieven. Werkwijze: deelnemers in tweetallen vragen om dit samen goed te formuleren (10 min) en vervolgens aan hele groep te presenteren (in woorden, beelden of iets uitbeelden) (20 min)
7. **Afronding**;
 - benoemen wat belangrijkste concrete idee/boodschap is volgens deelnemers
 - hartelijke dank namens Provincie en GH voor deelname; verwachting uitspreken dat dit voor deelnemers zelf ook nuttig kan zijn geweest
 - aangeven dat er een verslag wordt nagestuurd en dat nabranders daarop mogelijk zijn
 - aangeven dat opbrengst aan de orde komt op de Manifestatie Sociaal Profiel op 22 november 2013
 - uitnodigen voor aansluitende lunch (ochtendsessie) resp. borrel (avondsessie)
 - aangeven dat wie reiskostenvergoeding mogelijk is
 - boekenbon voor deelnemers als dank

Bijlage 3 Overzicht burgerinitiatieven

Onderstaande beschrijvingen zijn samengesteld uit de antwoorden op de internetenquête op de vragen:

1. Kunt u een korte omschrijving geven van uw project (wat, wie, wanneer gestart, hoe tot stand gekomen)
2. Hoeveel mensen zijn betrokken bij uw project?

De antwoorden zijn waar nodig geanonimiseerd.

Initiatieven Voor 'Alternatieve Economie'

Groene Sociale Versmarkt.

De "Groene Sociale Versmarkt" (werktitel) is een laagdrempelige formule/concept voor de dagelijkse boodschappen met als kern lekkere, gezonde en verse producten rechtstreeks afkomstig van boeren uit de eigen regio. Zij richt op sterk groeiende en brede groep bewuste consumenten op zoek naar duurzame en gezonde kwaliteitsproducten en op de sociaal/financieel zwakkeren, die momenteel geen of te weinig geld hebben om vers en gezond voedsel te kopen. In de "Groene Sociale Versmarkt" (coöperatie van boeren en burgers/consumenten) lopen het kopen van (streek-)producten, eten proeven en beleven, leren en werken, sociale participatie en ontmoeten en verbinden naadloos in elkaar over. Wij zijn dit voorjaar gestart met de uitwerking van de plannen en het doel is april/mei 2014 de eerste Groene Sociale Versmarkt in Arnhem of Nijmegen te starten. Het initiatief is tot stand gekomen naar aanleiding van contact met Cordaid. Cordaid wil via haar betrokkenheid een bijdrage leveren aan de armoedebestrijding in Nederland, o.a. via betaalbaar en gezond voedsel voor mensen met een laag inkomen.

Momenteel zijn ca 20 mensen bij het project betrokken.

Oogst

Ik woon in Arnhem in de wijk Klarendal. Als actieve bewoner voel ik me betrokken bij ontwikkelingen in de wijk. Er gebeuren veel mooie dingen in Klarendal (Modekwartier) maar ik maak me zorgen om de groep bewoners "met afstand tot de arbeidsmarkt" die het de komende tijd steeds moeilijker krijgen. Vanuit mijn ervaring (en passie) met arbeidsintegratie en wijk economie probeer ik bewoners te betrekken bij arbeidsmatige activiteiten in de wijk; als vrijwilliger of als opstap naar werk. Ongeveer een half jaar geleden ben ik gestart met het bewonersinitiatief "Oogst". Een pop-up winkel in een (tijdelijk) leegstaand pandje van woningcorporatie Volkshuisvesting. Creatieve bewoners (die niet of nauwelijks meeprofiten van de ontwikkelingen rondom het Modekwartier) mogen daar hun zelfgemaakte producten laten zien en verkopen en raken zo meer betrokken bij de Klarendalse wijk economie. Vanuit Oogst heb ik vervolgens met een beroepsgeenoot een tweede project ontwikkeld nl het WijkWerkPalet. De overheid wil graag dat burgers zelf maatschappelijk nuttige initiatieven op het gebied van zelfbeheer, informele buurtzorg, leren en werken ontplooiën.

Met het WijkWerkPalet willen we vraag en aanbod op elkaar afstemmen en bewoners helpen bij het organiseren en uitvoeren van diensten die de leefbaarheid in de wijk vergroten en waarbij zij hun eigen talenten kunnen ontdekken en ontwikkelen, hun expertise in zetten of een leerwerktraject doorlopen.

Betrokkenen: het bemensen van de winkel:4; het inbrengen van artikelen ca. 10; deelnemers platform WijkWerkPalet 10

De Helling

De Helling is gestart in 1997 door de arbeiders van de Arnhemse Scheepsbouw Maatschappij (ASM), toen dat bedrijf ging sluiten. Het is uitgegroeid tot een werkplaats voor ambachtelijkheid met talloze activiteiten (hout- en metaalbewerken, fijnmechanica, edelsmeden, beeldhouwen, keramiek, boekbinden, glas-in-lood, poppen maken). De deelnemers uit alle lagen van de bevolking (van Arnhem en wijde omgeving) komen er voor hun hobby en zetten zich tegelijkertijd in voor allerlei maatschappelijke projecten voor non-profitinstellingen (bv. vernieuwing watermolen Sonsbeek). In het kader van de ABWZ fungeert De Helling ook als voorliggende voorziening, door mensen die extra ondersteuning nodig hebben een plek te bieden en te begeleiden. De Helling fungeert voor veel deelnemers als een belangrijk sociaal netwerk, waardoor ze participeren aan de samenleving. De organisatie wordt vanaf de oprichting gedragen en geleid door de vrijwilligers zelf, daarbij ondersteund door een Stichtingsbestuur. Sinds medio 2010 is een part-time coördinator aangetrokken voor de dagelijkse leiding (er zijn geen vrijwilligers meer die nog 5 dagen per week beschikbaar stellen), voor de intake en ondersteuning van de vrijwilligers in het begeleiden van mensen die extra aandacht nodig hebben, voor de contacten met de zorginstellingen (verwijzers), voor de relatie met de subsidiegevers (verantwoording e.d.), voor al het paperwork en voor de continuïteit.

Betrokkenen: ruim 300

Verbinden producent-consument

Samenwerkingsverband met als doel mensen die weinig geld hebben toegang te geven tot goed, biologisch voedsel of andere producten. Dit doen we door producent van biologische producten en consument met elkaar zonder tussenhandel te verbinden. Bijv. wie biologische groente over heeft verkoopt dat aan wie groente nodig heeft. onder andere om de toegang tot de biologische producten te verbreden ook voor mensen die weinig financiële mogelijkheden hebben. producent krijgt eerlijke prijs, en de consument betaalt een eerlijke prijs en beide hebben daar belang bij (wegvallen tussenhandel, maar ook van bijvoorbeeld verpakkingen, transport, huur lokatie voor opslag etc) Wie: met negen initiatiefnemers, waarvan drie in de kern zitten. Wanneer: november 2012.

Betrokkenen: nu 60 leden. (consumenten en producenten)

Supermarkt Almen

Realiseren van een bescheiden supermarkt. Almen heeft het 13 jaar zonder winkel moeten doen maar het is gelukt weer een bescheiden supermarkt te realiseren in de voormalige Rabobank. Partijen die zich hiervoor ingezet hebben: De VAB, Woningbouwcorporatie "De Groene Waarden", de gemeente Lochem, Support en Co. Inde winkel werken 3 vast medewerkers, een aantal vrijwilligers, mensen van het Plein Zutphen (mensen met een uitkering die op deze ma-

nier weer een plaats op de arbeidsmarkt proberen te krijgen en leerlingen van de Anne Flockstraschool (leerlingen met een beperking).

Bij de opstart en inrichting 20 mensen werkzaam geweest.

Coöperatie Atelier3D – Duurzaam Denken en Doen

Maatschappelijk initiatief met als doel van het huidige natuur- en educatiecentrum De Kaardebol in Zutphen een veelzijdig duurzaamheidscentrum te maken. Zonder winstoogmerk, voor en door de Zutphense samenleving én op een bedrijfsmatig verantwoorde wijze. De gemeente bezuinigt en trekt zich uit De Kaardebol terug. Ondernemende partijen is uitgenodigd een bedrijfsplan te maken om de Kaardebol te gaan exploiteren. Atelier3D heeft de inschrijving gewonnen. In de visie van Atelier3D is duurzaamheid een zaak die iedereen aangaat. Wij vinden dat burgers, bedrijven en organisaties zélf verantwoordelijk zijn voor een duurzame samenleving. Duurzaamheid is een maatschappelijke opdracht. Heel concreet ligt die opdracht bij mensen; bij u en ons. Vanuit die visie hebben wij de uitdaging opgepakt om een ondernemend en inspirerend duurzaamheidscentrum op locatie De Kaardebol te vestigen. Wij zijn gaan werken vanuit wat er is in Zutphen op het gebied van economische, ecologische en sociale duurzaamheid. Dat is ontzettend veel. In een proces van tien maanden hebben we dat met elkaar verbonden en er een onderneming uit gesmeed: de Coöperatie Atelier3D. Van onder naar boven, werkend vanuit de gezamenlijke kracht. Het resultaat een is veelzijdig duurzaamheidscentrum zoals de gemeente dat wenst. Gevarieerd in activiteiten, mensen en ondernemingen. Een aantrekkelijke plek om te zijn en te werken. Maar Atelier3D reikt verder dan alleen de locatie De Kaardebol. Atelier3D staat voor werken aan duurzaamheid in Zutphen en de omgeving. Beweging en dynamiek scheppen door actief te zijn in de samenleving. Deze tijd vraagt van burgers om zelf verantwoordelijkheid te dragen voor wat belangrijk is. Door de inschrijving voor De Kaardebol heeft het gemeentebestuur dit proces een belangrijke impuls gegeven. Vanuit actief burgerschap is Atelier3D ontstaan en werpt zich nu op om een centrale rol te gaan spelen in het werken aan duurzaamheid. Wij zien dit als een kantelpunt van waaruit een nieuwe binding tussen burgers en overheid ontstaat. Het gemeentebestuur wil die uitdaging aangaan. Zie ook www.atelier3d.nl

46 leden (stand per 15 juni 2013), 9 leden van het Comité van Aanbeveling, heel veel sympathisanten die hand- en span-diensten verlenen.

Initiatieven gericht op jeugd en jong volwassenen

Stichting Rhienderen Centrum

Start op 1 december 2011. Stichting heeft ten doel: Het zorgdragen voor en/of het aanbieden van werkplaatsen voor jongeren teneinde hen voor te bereiden op een arbeidsplaats in de maatschappij. Ons project Steigerhouten meubelen is daar 1 van. Jongerencentrum Hangout 0575 nr. 2. Klussendienst in het vooruitzicht. De jongeren bedenken de projecten en de stichting onderneemt en investeert hierin.

Betrokkenen: 20

“Ben je een man of een muis?”

Het project had als doel jong volwassenen die op dit moment opvallen door uitzonderlijk stoer gedrag uit te dagen om binnen een maatschappelijk verantwoord kader hun energie en kunde te uitten. En hun misschien te interesseren in een vak dat nauw aansluit bij hun beleavingswereld. In ieder geval verwachtte ik dat de gesprekken op de hangplek gaandeweg het programma een andere wending zouden nemen en de groepsstructuur veranderde zonder dat hen dit werd opgelegd en misschien zelfs zonder dat zij het zelf door zouden hebben. De stoerste op de hangplek is namelijk niet de beste duiker zeker niet wanneer de deelnemer vooraf geblowd heeft. Kortom, een man denkt eerst na voordat hij wat doet en vliegt niet onbezonnen op de kaas af en doet dus ook niet zomaar wat de groep doet. Activiteiten: duiken bij Seafari, kickboxen bij Sportschool Kreijtz, kamperen op het terrein van de Oranje Kazerne en als afsluiting op zeiltocht met de Zeekadetten. Uiteindelijk heeft dit zelfs ook al was dit bijna 2 jaar later geleidt tot getuigenissen tegen inbrekers in het Broek. Zij waren tussen de 12 deelnemers nieuw bloed aan het werven waren. Degene die wiens getuigenis doorslaggevend was, was in ieder geval dezelfde jonge voor wie ik programma ontwikkeld had. Hij blowt nu niet meer en gaat gewoon (saai) naar school.

12 Deelnemers, 3 militairen en een kolonel, 2 duikers, een kickbox trainer en een militair!

Jongerencoaches

Vrijwillige 40 plussers coachen jongeren tussen 16 en 27 jaar in probleemsituaties om hun leven weer op de rit te krijgen. Niet als professionals, maar als de 'buurman of buurvrouw', die zich het lot van de jongere, jong volwassene aantrekt. Pilot gestart in 2010 (onderdeel arbeidsmarktprojecten op de Noord-veluwe, met steun van provincie Gelderland) Als vrijwilligers omgevormd tot stichting Jongerencoach in september 2011

Betrokkenen: gemiddeld 30, verspreid over de Noord-Veluwsse gemeenten en binnenkort ook in Zeewolde

Wandelwagensoos

Doelstellingen van het project:

- Een gelegenheid creëren waar ouders elkaar kunnen ontmoeten om ervaringen uit te wisselen, nieuwe contacten kunnen maken en van elkaar te leren.
- Een veilige speelruimte te bieden voor baby's en peuters, terwijl de ouders zich kunnen ontspannen. - Een gezellige plek te zijn voor ouders waar ze ook terecht kunnen voor informatie van professionals over de opvoeding en verzorging van hun kinderen. Ter voorkoming van eenzaamheid, (postnatale) depressie, onzekerheid, sociale buitensluiting.
- Een mogelijkheid om deel te nemen aan actieve workshops samen met je kind ter bevordering van de motoriek, lichaamsbeweging, ontspanning en de ouder-kind relatie.

Deze doelstellingen worden bereikt door:

- Laagdrempelige bijeenkomsten waarbij een huiskamersfeer heerst.

- De aanwezigheid van een jeugdverpleegkundige (STMG) voor vragen over opvoeding en verzorging.
- Voorlichtingen van jeugdverpleegkundige (STMG) over opvoeding en verzorging.
- Een speelruimte met veilig, educatief en uitdagende materialen.
- Het aanbieden van informatieve workshops over o.a. opvoeden, zindelijkheid, gezinsmanagement, duurzaam ouderschap, voedingsdeskundige, borstvoedingsdeskundige.
- Het aanbieden van actieve workshops met o.a. babymassage, peuteryoga, voorlezen, babygebaren, muziek maken.
- Samenwerking met de consultatiebureaus in Arnhem (STMG) , verloskundigen (Puur vroedvrouwen en Groepspraktijk van Verloskundigen Arnhem Noord), Centrum voor Jeugd en Gezin, Vereniging Borstvoeding Natuurlijk, kraamzorginstellingen: LiemersCare, Kraamvogel, AllerZorg. Zij zien het belang van Stichting Wandelwagendoos en promoten de activiteiten onder hun cliënten.
- De aanwezigheid van de ouders tijdens de bijeenkomsten zorgt voor: Sociale contacten, ouders leren van elkaar: ze zien hoe anderen met hun kind om gaan, ze stellen vragen aan elkaar, corrigeren elkaar wanneer de situatie daarom vraagt, zien hoe andere ouders met hun kinderen spelen, zien hoe de kinderen samen spelen/ruzie maken en hoe daar weer mee om wordt gegaan.

Met welke activiteiten worden deze doelen bereikt? Bijeenkomsten voor ouders met kinderen in de leeftijd van 0-3 jaar. Deze bestaan uit:

- Inloopochtenden: Alle leeftijden (tot 4 jaar) zijn welkom. Peuters spelen met het speelgoed en met elkaar. Baby's spelen op de kleden of slapen lekker. Ondertussen kunnen de ouders onderling met elkaar in gesprek gaan. Of ze spelen samen met hun kind en de andere kinderen.
- Workshops/ Voorlichting: Er is een wisselend programma voor de verschillende leeftijdscategorieën.

Betrokkenen: ongeveer 30

Mont Ventoux on Wheels

Het principe van Mont Ventoux on Wheels is dat jongeren met en zonder beperking samen de Mont Ventoux proberen te bedwingen. In totaal ging het om 5 jongeren met een beperking en 13 jongeren vanuit het jongerenwerk die ook allemaal hun eigen verhaal hebben. Een aardige bijkomstigheid is dat voor alle jongeren geldt dat ze niet erg sportief zijn (en voor sommigen is dat een understatement). Het hele traject is gestart in december 2012 en de beklimming van de Mont Ventoux heeft op 31 mei zeer succesvol plaatsgevonden. Vanaf eind januari zijn de jongeren 4 maanden lang in training geweest. Soms apart, maar ook zeer regelmatig samen. Het credo was namelijk 'Samen Omhoog'. Aanleiding voor het project is een 16-jarige jongen met een ongeneselijke energiestofwisselingsziekte. De jongeren met een beperking kennen hem van school en één van de jongens is zelfs goed bevriend met hem. Graag wilden ze wat voor hem doen. Vanuit Stichting WIEL ontstond het idee om, net als zijn vader, de Mont Ventoux te beklimmen en hiermee geld in te zamelen voor onderzoek naar een medicijn. Bij WIEL wisten ze dat de jongeren die samenkomen bij de Watch Out soos wel van een uitdaging houden en dan kon dit wel eens de uitdaging van hun leven worden. Daar hadden ze echter wel hulp bij nodig en die vond WIEL bij jongeren die ze kennen vanuit het Jongerenwerk. Als deze jongeren niets om handen hebben, gaan ze hangen en worden ze soms vervelend, maar als je ze een taak geeft en ze serieus neemt, zijn ze tot veel in staat. Met zorg zijn 13 jongeren uitgekozen die ook allemaal wel een overwinning in hun leven konden gebruiken. Het geheel werd aangevuld met sportieve jonge mensen die een binding hebben met Stichting WIEL, zodat

de top zeker gehaald zou worden. Daarnaast zijn alle werkers van Stichting WIEL die betrokken zijn bij deze doelgroepen en de combinatiefunctionarissen bij dit project betrokken. Het team werd compleet gemaakt door veiligheidsmensen, een medisch team en ondersteunende vrijwilligers.

Ongeveer 80 mensen waren direct betrokken, daarnaast zijn er tijdens acties nog veel meer mensen betrokken geweest of betrokken geraakt. Tevens hebben veel (lokale) ondernemers hun betrokkenheid getoond.

Initiatieven gericht op zorg en mantelzorgers

Inloophuis kankerpatiënten en hun familie

3 initiatieven die de totstandkoming van een inloophuis voor kankerpatiënten en hun naasten moeten schragen. Deze initiatieven zijn uitrolbaar en passen in de uitvoeringsagenda met dien verstande dat het burgerinitiatieven iha ondersteunt en de vrijwilligers ontzorgt waardoor zij hun verantwoordelijkheid kunnen blijven nemen. A.coöperatie tbv exploitatie waaraan alle inwoners een kleine bijdrage leveren,cf kruisvereniging. B.unit bememd door jonge werkloze adademic/ hbo' ers. begeleid door mix van vrijwilligers en professionele medewerkers. Deze unit produceert bussiness cases die de verdien capaciteit van burgerinitiatieven berekent. Daarmee kunnen de initiatieven fondsen werven bij de organisaties die daarvan "profiteren". C.het inloophuis functioneert als "Burgerhuis"waar burgerinitiatieven ondersteund worden.

Betrokkenen: bestuur (5) en diverse organisaties ,bijv. De Rabobank bij punt B.

Inloophuis Doetinchem

Dit inloophuis krijgt een regionale functie in het verzorgingsgebied van het Slingeland Ziekenhuis te Doetinchem. Het inloophuis heeft vooral een ontmoetingsfunctie voor mensen met kanker. Project is gestart begin 2013 door 2 'ervaringsdeskundigen' . Erna is een Stichting Inloophuis Oude IJssel gerealiseerd en een bestuur gevormd van (tot nu toe) 5 personen. Vanaf het begin is uitstekend samengewerkt met de Gemeente Doetinchem. Het resultaat is dat de Stichting op korte termijn een pand van de Gemeente kan betrekken. Voor het verwerven van het pand, de renovatiekosten om het pand tot een Inloophuis om te bouwen is een aanzienlijk bedrag nodig. Hiervoor worden zowel publieksacties alsook acties door het ziekenhuis en fondsenwerving door serviceclubs opgestart. Uiteraard zal ook veel 'in natura' (door het aanbieden van stageplekken,belangeloze medewerking bedrijven ed) worden aangeboden. Teneinde structurele financiering op termijn wil de Stichting een (regionale) coöperatie oprichten; de coöperatie is gericht op een brede deelname van de bevolking. Voor het realiseren van de coöperatie zoekt de Stichting hulp in de vorm van subsidie en menskracht. Het streven is om in de loop van 2014 het pand te kunnen openen.

Betrokkenen: tot nu toe 7 personen

Odensehuis Gelderse Valei

De stichting ODENSEHUIS Gelderse Vallei e.o. (november 2012 opgericht) stelt zich ten doel het ontwikkelen en realiseren van een inloophuis voor mensen met beginnende dementie en hun naasten. Het bestuur bestaat op dit moment nog uit 3 personen, voorzitter, secretaris en penningmeester) Een van de bestuursleden heeft het initiatief genomen om te komen tot een Odensehuis in Wageningen, naar voorbeeld van ODENSE (denemarken) en Amsterdam.

Betrokkenen: 3 en alle stakeholders en betrokken organisaties

Stichting NAH

Naar een lange periode van revalideren besloot de initiatiefnemer iets te doen met zijn eigen ervaring met Niet Aangeboren Hersenletsel (NAH). NAH kent veel gevolgen, de belangrijkste is over het algemeen dat het onzichtbaar is. Je bent niet meer de persoon die je was voor het letsen in de hersenen. Zelf is hij met een mede-revalidant onofficieel gestart zonder vereniging of stichtingsvorm in 2001 ongeveer. Zij wilden een lotgenotenforum opzetten waar mensen mochten schrijven over alles wat hun bezig hield in het nieuwe leven met vaak veel obstakels. In ongeveer 2005 is de stichting opgestart die voornemens was mensen die geconfronteerd werden met hersenletsel (of hun omgeving) te informeren over NAH en te vertellen dat ondanks hun hersenletsel zij zeker niet uitgerangeerd zijn, nee zij mogen meedoen in de maatschappij. Op dit moment zijn zij de grootste organisatie in het land geworden als het gaat over NAH, vanuit patientenperspectief.

Nu inmiddels zo'n 100 vrijwilligers die zich of 1x per jaar of meerdere malen beschikbaar stellen om ons te ondersteunen. Deze vrijwilligers hebben leeftijden tussen 12 en 80 jaar.

Initiatieven gericht op verbinding (tussen jong en oud, tussen mensen met en zonder beperking, 'import'-autochtoon)

Graag Gedaan

Vrijwilligerswerk voor groepen 7 en 8 van de basisscholen. In oktober 2010 gestart. Mijn werk was oa plekken voor maatschappelijke stage zoeken bij mijn vorige werkgever. Ouders die brieven schrijven van mijn zoon of dochter moet vakken vullen, hebben veel huiswerk enz. Scholen die plekken goedkeuren bij advocaten, winkels, huisartsen enz. Ik werd daar niet blij van. Uit ervaring weet ik, bij Handi, dat ouders trots zijn als kinderen van de basisscholen wat voor een ander doen. Toen bij een van de vorige kabinetten minister Plasterk over dit onderwerp ging, heb ik hem een brief gezonden met idee voor Graag Gedaan. Via de staatssecretaris kreeg ik als antwoord, we hebben hiervoor de maatschappelijke stage. Drie jaar geleden kreeg ik een andere werkgever en volle vrijheid om mijn werk in te vullen. Toen gestart met een vrijwilliger uit het onderwijs, wat jonge vrijwilligers en de scholen bezocht. 125 aanmeldingen voor het ondertekenen van een contract dat je minimaal vier keer dit schooljaar wat voor een ander gaat doen. De ouders moesten de aanmelding ook ondertekenen, dat zij toestemming geven dat hun kind buiten schooltijd vier maal wat voor een ander gaat doen. De kinderen doen boodschappen, ruimen sneeuw, harken blad, helpen in zorgcentra, zijn pietjes in de

zorgcentra enz. Dit derde jaar doen ook de groepen 7 mee en waren er 175 aanmeldingen, voor het eerst van alle scholen. Het belangrijkste is niet het vrijwilligerswerk, maar het besef dat iets voor een ander doen, die het zelf niet kan, gewoon gaat worden en een goed gevoel geeft.

Betrokkenen: Ruim 400 (kinderen, leraren, ouders, vrijwilligers, organisaties, wethouder enz.)

Handi-internetcafé Heerde

In 2003 gestart. Op de eerste maandag van de maand (behalve juli en augustus) is er op de vrijdagavond tussen 19 en 21 uur Handi. Er komen in totaal ongeveer 40 mensen met een verstandelijke of lichamelijke beperking en vrijwilligers. De leeftijd van de vrijwilligers is vanaf ongeveer 10 jaar. Er zijn veel vrijwilligers onder de 22 jaar, velen al meer dan 8 jaar. Bij een werkelozenproject gaf ik computerlessen aan mensen in uitkeringssituatie. Op een bepaald moment kwamen twee mensen met een verstandelijke beperking. Toen ik bij hen op het dagverblijf kwam, keken de andere cliënten met bewondering maar deze twee deelnemers. Ik vond dat schrijnend en toen is het idee ontstaan. Ook gaf ik computertypen aan kinderen en 1 en 1 is 2. Zo is Handi gegroeid. Nu is er naast computeren ook karaoke, spelletjes, gewoon kletsen enz. De deelnemer bepaalt waar hij of zij zin in heeft en de vrijwilliger past zich daarbij aan. Het heeft enige tijd geduurd voordat het initiatief vanuit de deelnemer kwam, immers men was gewend om af te wachten tot een beroepskrachten aan ging geven wat er gedaan moest worden. We hebben heel veel plezier samen. Het grootste compliment wat je kan krijgen is, als er een nieuwe vrijwilliger of deelnemer komt en aan mij vraagt: is dat een deelnemer of een vrijwilliger? Het bijzondere aan Handi is, is dat het zo gewoon is.

Betrokkenen: 40 tot 50

‘Oud leert Jong’ en ‘Jong leert Oud’ in Teuge

Dorpscontactpersoon voor Teuge, heeft vanaf 2011 tot nu meerdere projecten opgestart in het kader van 'Oud leert Jong' en 'Jong leert Oud': alle jaren tellen in Teuge m.a.w. iedereen, kinderen, jongeren, volwassenen, ouderen en mensen met een beperking zijn even belangrijk. Oud leert Jong: kinderen van basisschool De Zaaier in Teuge leren elke donderdagmiddag van een groep vrijwilligers breien, techniek ervaren, koken (keukelen), groenten en bloemen telen in de moestuin van de kinderen (tuintelen), timmeren etc. Jong leert Oud: elke donderdagmiddag komen Teugenaren naar de school om van de kinderen te leren sms'en, mobiel bellen, smart Phone, tablet etc. Daarnaast zijn iedere donderdagmiddag mensen met een beperking van SIZA Centrum voor niet aangeboren hersenletsel bezig in de moestuin de kinderen te leren groenten te kweken, er wordt door een cliënt op het schoolplein blaadjes geveegd en door hem contact gemaakt met de spelende kinderen, een cliënt is werkzaam in het archief van de school en vrouwen in een rolstoel leren de kinderen schilderen. Het is een groot succes en iedereen geniet van elkaar. Daarnaast is 'fietsen op zondagmiddag' vanaf april 2013 opgezet, elke eerste zondag van de maand, waarbij met name weduwen en weduwnaren die na het overlijden van hun partner moeite hebben met de zondagmiddag. Ook echtparen en jongeren fietsen mee en maken na afloop contact met elkaar. Het is zichtbaar dat de alleenstaanden hiervan genieten.

Betrokkenen: 80

E-mail Berichtendienst Almen

Sinds enige tijd beschikt het dorp over de ADI (Almense Digitale Informatie). Bijna 500 adressen zijn nu aangesloten op deze dienst die bijna dagelijks informatie verstrekt over activiteiten in het dorp, weggelopen huisdieren, gevonden en verloren voorwerpen, enz. Deze berichtgeving wordt verzorgd door twee vrijwilligers en is opgezet door de VAB

Twee vrijwilligers verzorgen berichten, aangesloten adressen ca. 500

Portretten Voorst

Wij hebben met drie inwoners uit Voorst het initiatief genomen om een boekje uit te brengen met portretten uit Voorst (jong-oud, import-traditioneel, man-vrouw, werkend- niet werkend). Invalshoek is hoe mooi het dorp is en wat het dorp bindt. Dit initiatief was ontstaan om iets positiefs te brengen in tijden dat diverse belangenverenigingen en politiek met elkaar 'vocht' om de rondweg die in het dorp zou komen. Het boek moest mooi vormgegeven worden, zodat het echt een hebbeding zou worden en liefst gratis aangeboden worden. Daarvoor hadden we bedacht om de uitgaven van het portrettenboek via de lokale middenstand te regelen, waaronder de slager en de bloemist

3 initiatiefnemers, 1 fotograaf, 20 portretten

Buurtrestaurantje Voorst

Na de verhuizing vanuit de stad kwamen wij als de beroemde 'import' op het platteland een boerderij 'inpikken'. De eerste jaren waren wij vooral bezig met verbouwen en vertrouwd te raken met de plek. Na vier jaar hebben wij het idee opgepakt iest te betekenen voor het dorp en wilden import en tradionele bewoners uit de streek met elkaar kennis laten maken en elkaar meer en beter laten ontmoeten. En wat is leuker dan dit tijden het nuttigen van een maaltijd te doen. Eind 2011 zijn we open gegaan en we koken iedere woensdag voor mensen uit de buurt, volgens het 'aanschuif-principe'. Iedereen zit aan lange tafels. Dit tegen een lage prijs met producten uit de streek. We hebben subsidie aangevraagd bij vijf fondsen en hebben van drie fondsen geld gekregen. Aan de gemeente vroegen wij het project te ondersteunen zodat alle vergunningen verleend zouden worden.

We startten met z'n tweeën en inmiddels zijn er 3 bestuursleden, 6 vrijwilligers, zorgboeren die vanuit de zorgboederij onze aardappels schillen en 4 vaste relaties met bedrijven uit het dorp.

Initiatieven gericht op beheer (dorps)voorzieningen

Stichting Speeltuinen Zoelen De Speelgaard

De stichting is opgericht om de 2 bestaande speeltuinen in Zoelen te behouden. tijdens de informatieavond vd gemeen- te in april jl werd verteld dat wanneer er geen bewonersinitiatieven zouden ontstaan mbt het beheer vd speeltuinen, de speeltoestellen per aug. 2013 verwijderd zouden worden. Na een aantal bijeenkomsten is een bestuud voor de Stich- ting ontstaan en per juli opgericht. De beheersovereenkomst mbt de toestellen met de gemeente moet nog onderte- kend worden maar voorlopig, na 3 verschillende inspectierapporten vanuit de gemeente, zit daar geen vaart in, al gaf de gemeente 1 augustus als deadline.

De 5 bestuursleden hebben een groep van zo'n 10 actieve vrijwilligers en tot nog toe 5 incidentele vrijwilligers om zich heen.

Sportclustering Almen

Almen kent een drietal sportverenigingen. Het streven is om de drie sportverenigingen onder een dak op een terrein samen te voegen. Daarbij wordt een gefaseerde aanpak gehanteerd. De accommodaties van twee verenigingen zijn ondergebracht in één stichting "Sportaccommodatie Almen". De voetbalvereniging en de gymnastiekvereniging hebben hun accommodaties hierin ondergebracht. De tennisvereniging blijft voorlopig nog zelfstandig. Tijdens de eerste fase is de accommodatie van de voetbalvereniging grondig gerenoveerd en tevens geschikt gemaakt om op termijn daar ook de gymnastiekvereniging onderdak te kunnen verlenen als een geplande sporthal aan deze accommodatie gekoppeld is. Partijen die zich hiervoor ingezet hebben zijn de VAB, de besturen van de drie sportverenigingen en de Gemeente Lochem. Door vrijwilligers is een groot deel van de renovatie door zelfwerkzaamheid tot stand gekomen

Veel mensen bij de uitvoering betrokken

Uitbreiding en aanpassing terrein zwembad Almen

Door het waterschap WRIJ wordt in het komende najaar begonnen met de hermeandering van de Berkel bij Almen. Voor het zwembad De Berkel, dat aan de Berkel ligt biedt dit kansen om de zonneweide te vergroten, een kanostrand aan te leggen, ruimte te creëren voor zonnecollectoren, de parkeerruimte te vergroten.

Veel vergaderuren van de partijen die zich hiervoor ingezet hebben: de VAB, de Stichting Gorsselse Zwembaden in over- leg met WRIJ, stichting Het Oude en Nieuwe Gasthuis, Stichting Berkelzomp Borculo en de Gemeente Lochem

Speelterrein Almen

Realisatie van een speelterrein achter de school voor de school en voor gebruikers buiten de schooltijden. Dit terrein heeft een trapveldje een basketbalveld en een klim- en klauterterrein.

Veel vergaderuren van de partijen die zich hiervoor ingezet hebben: de plaatselijke basisschool, de VAB met steun van de Gemeente Lochem.

Wilhemina Wereld

"Willemina Wereld" was een plan voor een talentuin in en om de Wilhelmina School te Varsseveld. Ontdekken, samenwerken, delen, inspireren, ontmoeten. Voor burger, zorginstellingen en ondernemer. We wilden samenwerken met oa zorgorganisaties, welzijn en scholen. Gestart door de eerste initiatiefnemer in november 2012, aangevuld met een tweede initiatiefnemer vanaf december en ondersteund door verschillende meedenkende burgers. Het plan is tot stand gekomen n.a.v. een oproep van de gemeente in de lokale krant waarin zij vragen om ideeën voor invulling van een vrijkomende school.

2 initiatiefnemers/kartrekkers en daarnaast een stuk of 4 zeer betrokken meedenkers. (en via onze facebookpagina rond de 300 volgers).

Overige initiatieven (overstijgend en/of valt in meerdere categorieën)

AdviesBrigade Arnhem

Een groep van 11 adviseurs, ervaren Arnhemse "oude rotten"(oud managers/oud ondernemers, 55+) die vrijwillig/belangeloos en professioneel vrijwilligersorganisaties en bewonersinitiatieven (wijk of stad)adviseren, coachen of tijdelijk ondersteunen bij beleidsmatige, organisatorisch of bestuurlijke vraagstukken. Burgerinitiatief van enkele "pensionados", actief in het bestuurswerk in Arnhemse vrijwilligersorganisaties. Medio 2011 idee tot projectplan uitgewerkt en financiering geregeld onder de vlag van de Arnhemse Uitdaging. Feitelijke start maart 2012 met 6 adviseurs met een budget van € 50.000 voor tijdelijke projectleider, organisatiekosten en trainingsprogramma voor de adviseurs. Financiering: Wmo-innovatiefonds gemeente Arnhem, Oranje Fonds, 3 lokale fondsen, stimuleringsfonds Rabobank Arnhem e.o, woningcorporatie Volkshuisvesting én eigen bijdragen van € 50 per dagdeel van geadviseerde vrijw.organisaties. Nu, na ca 1,5 jaar, 22 adviestrajecten uitgevoerd of in invoering.

Betrokkenen: 11 adviseurs plus 2 pers. voor projectleiding en ondersteuning klankbordgroep met 5 personen als "kritische meedenkers" namens 4 maatschappelijke organisaties(VIA/vrijwilligerscentrale, welzijnsinstelling Rijnstad, woningcorporatie Volkshuisvesting en de Arnhemse Uitdaging (sociaal makelaar bedrijfsleven (mvo) en maatschappelijke organisaties) 22 "klanten", vrijwilligersorg. ca 2-5 personen per organisatie

Versterken leefbaarheid Appeltern

Het project is ontstaan uit inwoners uit de kern Appeltern. Er is een samenwerking ontstaan tussen de lokale bevolking, thuiszorgorganisatie en projectontwikkelaar. Doederij `de Zwaluw` is een onderdeel uit dit project en is de spin in het web voor dit project. De Doederij is een (startende) dagbesteding locatie in de kleine kern Appeltern. Door dit project is de eerste stap gezet om de neerwaartse spiraal van vergrijzing en ontgroening te doorbreken. Ouderen en mensen met een beperking ontvangen een nuttige, waardevolle en fijne dagactiviteit waarbij eigen regie en eigen kracht voorop staat. In en om de Doederij worden activiteiten aangeboden maar ook zullen er in en om het dorp activiteiten opgepakt worden ter bevordering van de leefbaarheid en voorzieningen niveau. Denk hierbij aan; activiteiten in de winkelvoorziening, dierenverzorging, open eettafel etc. Dit biedt nieuwe samenwerkingsverbanden tussen de bezoekers van de Doederij, inwoners en lokale economie. Het voorzieningen niveau krijgt een nieuw impuls. Dit project heeft als doel een leefbaar Appeltern voor haar huidige inwoners maar ook het aantrekken van nieuwe doelgroepen die door dit project in Appeltern willen komen wonen, werken en diensten aanbieden.

In de Doederij is er gemiddeld plaats voor 10 bezoekers per dag. Maar de diensten en uitstraling die de Doederij aanbied is toegankelijk en inspirerend voor het hele dorp. (ongeveer 800 inwoners).

Wat hebben mensen voor elkaar over en waarop is dat gebaseerd?

Dat zijn vragen die opkomen wanneer de koning van ons land in zijn eerste troonrede van september 2013 de uitspraak doet dat de 'klassieke verzorgingsstaat langzaam maar zeker verandert in een participatiesamenleving'. Met dat laatste wordt een samenleving bedoeld waarin "iedereen die dat kan, wordt gevraagd verantwoordelijkheid te nemen voor zijn of haar eigen leven en omgeving".

Dit onderzoek maakt duidelijk dat de komst van deze participatiesamenleving in ieder geval niet betekent "dat er spontaan duurzaam contact tussen burgers met en zonder beperkingen tot stand komt" (Samenvatting). Maar met inzet van sociale makelaars en enige professionele begeleiding is het wel degelijk mogelijk dergelijke contacten te bevorderen en een zekere duurzaamheid te verlenen.

In dit onderzoek is gekeken naar de methodiek van TijdvoorElkaar om zicht te krijgen op de wijze waarop deze methodiek kan bijdragen tot het ontstaan van al dan niet wederkerige en duurzame contacten tussen mensen met en zonder beperking.

Zulke contacten ontstaan zelden spontaan, maar kunnen wel degelijk geënceneerd worden, bijvoorbeeld door tussenkomst van sociale makelaars. Willen dergelijke contacten een enigszins duurzaam karakter krijgen, dan is wederkerigheid daarin essentieel. Tussen mensen met een beperking onderling is die wederkerigheid over het algemeen kansrijk: zij zijn vaak redelijk aan elkaar gewaagd. Dat geldt veel minder voor contacten tussen mensen 'met' en 'zonder' beperking. De duurzaamheid van die contacten is vooral afhankelijk van de begrenzing ervan: een zakelijke houding, goede afbakening van taken, management van verwachtingen en de acceptatie van elkaars beperkingen zijn daarin belangrijk.

Kortom: die participatiesamenleving gaat er echt wel komen. Maar alleen met de nodige betrokkenheid van professionals en met realistische verwachtingen over wat er in contacten tussen burgers mogelijk is.

**Gereformeerde
Hogeschool**

**provincie
Gelderland**

9 789075 545586 >